Χρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα Δικαιοσύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΟΔΗΓΟΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ/ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ
ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΣΕ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΜΕ ΘΥΜΑΤΑ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ

- **Silvia Antoaneta Berbec**, Πρόεδρος Association Pro Refugiu, Δικηγόρος, Δικηγορικός Σύλλογος Βουκουρεστίου, Ρουμανία
- **Gabriel Diaconu**, Ψυχίατρος, με ειδίκευση στην Ψυχοτραυματολογία, Διευθυντής Ιατρικών Υποθέσεων MindCare, Excellence Center for Psychiatry and Psychotherapy, Βουκουρέστι, Ρουμανία
- **Miriana Ilcheva**, Επικεφαλής Αναλύτρια, Νομικό Πρόγραμμα, Center for the Study of Democracy, Βουλγαρία
- **Δρ. Μαρία Μουσμούτη**, Εκτελεστική Διευθύντρια, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου, Δικηγόρος, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Ελλάδα
- **Γεωργία Παλαιολόγου**, Δικηγόρος, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Ελλάδα
- **Αικατερίνη Πουρναρά**, Δικηγόρος, Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, Ελλάδα
- **Flaminia Delle Cese**, Σύμβουλος Νομικών Υποθέσεων και Πολιτικής, Italian Coalition for Civil Liberties and Rights, Ιταλία
- **Marta Martínez Sierra**, Δικηγόρος με ειδίκευση στη βία κατά των γυναικών, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Ισπανία
- **Itxaso Sasiain Villanueva**, Ψυχολόγος με ειδίκευση στη βία κατά των γυναικών, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Ισπανία
- **Ana García Barbeito**, Κοινωνική λειτουργός με ειδίκευση στη βία κατά των γυναικών, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria.
- **Sara Saavedra Garlito**, Δικηγόρος και υπεύθυνη διαχείρισης έργου, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria, Ισπανία.
- **Alida Fombona Álvarez**, Ψυχολόγος με ειδίκευση στη βία κατά των γυναικών, Trabe Iniciativas para la Economía Social y Solidaria Spain και μέλος Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO).

Η παρούσα δημοσίευση εκπονήθηκε με τη χρηματοδοτική υποστήριξη του Προγράμματος Δικαιοσύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι συντάκτες φέρουν την αποκλειστική ευθύνη για τα περιεχόμενα της παρούσας, τα οποία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι αντανακλούν τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή 1

Κεφάλαιο 1 Ενωσιακό νομικό πλαίσιο 3

Κεφάλαιο 2 Εθνικό νομικό πλαίσιο 6
2.1. Ρουμανία 6
2.2. Βουλγαρία 9
2.3. Ελλάδα 11
2.4. Ιταλία 12
2.5. Ισπανία 14

Κεφάλαιο 3 Κριτήρια προσδιορισμού περιουσιακής ζημίας και ηθικής βλάβης 18
3.1. Αιτιώδης συνάφεια μεταξύ εγκληματικής πράξης και ζημίας 18
3.2. Η αρχή της επιείκειας κατά την εκτίμηση της ζημίας 19
3.3. Κοινωνική και επαγγελματική κατάσταση του θύματος 21
3.4. Σχέση θύματος - δράστη 23
3.5. Απώλεια της ικανότητας εργασίας 26
3.6. Δαπάνες νοσηλείας και άλλες ιατρικές δαπάνες 27
3.7. Συνέπειες της εγκληματικής πράξης σε άλλα μέλη της οικογένειας 30
3.8. Διατομεακοί παράγοντες 32

Κεφάλαιο 4 Αποδεικτικά στοιχεία για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης 35
4.1. Ιατροδικαστική πραγματογνωμοσύνη για τον προσδιορισμό της σωματικής βλάβης 35
4.2.Ψυχολογική πραγματογνωμοσύνη για τον προσδιορισμό της βλάβης της ψυχικής υγείας 39
4.3. Κατάθεση μαρτύρων και μελών της οικογένειας 44
4.4. Γνωμοδοτήσεις εμπειρογνωμόνων 46

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Οδηγία της ΕΕ που θεσπίστηκε το 2012[1] υπήρξε σημαντικό ορόσημο για τον καθορισμό ελάχιστων δεσμευτικών πρακτικών και, ακόμη και αν τα κράτη μέλη της ΕΕ μετέφεραν τις διατάξεις της στις εθνικές νομοθεσίες τους, παραμένουν ενέργειες που οφείλουν να υλοποιηθούν, προκειμένου να διασφαλισθεί η πληρέστερη προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε εύλογη χρηματική αποζημίωση.

Σημαντικό ποσοστό των θυμάτων εγκληματικότητας είναι γυναίκες. Η βία κατά των γυναικών είναι διαδεδομένο πρόβλημα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και είναι αναγκαία η ανάληψη δράσης για την προστασία των γυναικών, συμπεριλαμβανομένης της βελτιωμένης πρόσβασης στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Στην πράξη, οι γυναίκες θύματα εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν ποικίλες προκλήσεις κατά την αξίωση αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης, όπως: έλλειψη περιεκτικής ενημέρωσης σχετικά με το ζήτημα, δυσχέρειες στην καταβολή της από τον δράστη, δαπανηρές διαδικασίες, περιοριστικές προθεσμίες, ανεπαρκής πρόσβαση σε νομική συνδρομή.

Τα οφέλη της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης είναι τόσο πρακτικά όσο και συμβολικά. Πρωταρχικός στόχος των συστημάτων αποζημίωσης είναι η αντιμετώπιση της οικονομικής επίδρασης της εγκληματικής πράξης στο θύμα, όπως τυχόν ιατρικές δαπάνες ή απώλεια εισοδήματος. Αν και ορισμένα θύματα θεωρούν ότι κανένα χρηματικό ποσό δεν είναι ικανό να τα αποζημιώσει για την εμπειρία τους, οφείλει να επισημανθεί ότι τα χρήματα έχουν συμβολική σημασία, αντιστοιχούν σε αξία και στέλνουν το μήνυμα ότι η κοινότητα μεριμνά για όσους πλήττονται από εγκληματική πράξη. Ένα ακόμη πλεονέκτημα της αποζημίωσης είναι η δυνατότητα ενδυνάμωσης του θύματος. Στην καλύτερη περίπτωση, η διαδικασία μπορεί να συνδράμει στην αποκατάσταση της αίσθησης ελέγχου εκ μέρους του και συνιστά αναγνώριση του γεγονότος ότι υπέστη τραυματική εμπειρία. Πέραν των ανωτέρω πλεονεκτημάτων της αποζημίωσης, τα οποία αφορούν σε όλα τα θύματα εγκληματικότητας, μπορεί επίσης να υπάρχουν ειδικότερα οφέλη – για παράδειγμα, στην περίπτωση γυναίκας που έχει υποστεί ενδοοικογενειακή βία, η καταβολή αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης μπορεί πράγματι να επιτρέψει την εγκατάλειψη της κακοποιητικής σχέσης.

Πρέπει να επισημανθεί ότι τα δικαστήρια οφείλουν πάντοτε να προβαίνουν σε στάθμιση ανάμεσα στη ζημία και στην καταβλητέα στο θύμα αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση. Πολλές φορές η ζημία δεν είναι δυνατό να αποδοθεί ποσοτικά, σύμφωνα με μαθηματικά κριτήρια, αλλά, μέσω της ανάλυσης μιας σειράς δεικτών και αποδεικτικών στοιχείων, είναι δυνατό να προσδιορισθεί ένα ποσό, που μπορεί να θεωρηθεί ως «δίκαιη ικανοποίηση».

Από τη συνολική επισκόπηση της νομολογίας προκύπτει ότι είναι σύνηθες δικαστές να προβαίνουν σε διαφορετική εκτίμηση της πραγματικής κατάστασης και των αποδεικτικών στοιχείων, σε ορισμένες υποθέσεις. Ενίοτε διαφορετικοί δικαστές (δικαστής πρωτοβάθμιου δικαστηρίου έναντι δικαστή δευτεροβάθμιου δικαστηρίου) διαμορφώνουν

[1] Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας, διαθ. σε https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029

διαφορετική κρίση σε σχέση με την εκτίμηση της ζημίας και του καταβλητέου στο θύμα ποσού.

Η αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση είναι σημαντικό να καταβάλλεται κατόπιν εκτίμησης της ζημίας που υπέστη το θύμα, βάσει επιστημονικών δεδομένων, ερμηνευόμενων σε εξατομικευμένη βάση, ανά περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, το φύλο, την προσωπικότητα του θύματος, καθώς και τη διάρκεια και την ένταση της σωματικής και ψυχικής βλάβης. Το καταβληθέν ποσό οφείλει στην πράξη να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένη πιθανότητα ελάφρυνσης της ζημίας.

Η παρούσα δημοσίευση απευθύνεται σε δικαστές και εισαγγελείς που συμμετέχουν σε ποινικές υποθέσεις, με αντικείμενο τη χορήγηση αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης σε γυναίκες θύματα εγκληματικότητας. Απευθύνεται επίσης σε δικηγόρους που παρέχουν νομική συνδρομή σε γυναίκες θύματα εγκλημάτων. Η δημοσίευση πραγματεύεται ζητήματα, όπως το κρίσιμο ενωσιακό και εθνικό νομικό πλαίσιο και κρίσιμους παράγοντες και αποδεικτικά στοιχεία για τον προσδιορισμό της περιουσιακής ζημίας και μη περιουσιακής βλάβης που υφίστανται οι γυναίκες θύματα εγκληματικότητας.

Η δημοσίευση εκπονήθηκε στο πλαίσιο του έργου JUSTICE FOR WOMEN – Towards a more effective rights protection and access to judicial procedures for victims of crimes (ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ – Προς την αποτελεσματικότερη προστασία των δικαιωμάτων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τα θύματα εγκλημάτων), που υλοποιείται με τη χρηματοδοτική στήριξη του Προγράμματος Δικαιοσύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έργο συντονίζεται από την Association Pro Refugiu Ρουμανίας, σε συνεργασία με το Center for the Study of Democracy Βουλγαρίας, την Association Demetra Βουλγαρίας, το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου Ελλάδας, την Italian Coalition for Civil Liberties and Rights Ιταλίας και την Association Trabe Iniciativas para la Economia Social y Solidaria Ισπανίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1
ΕΝΩΣΙΑΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ΕΕ έχει θεσπίσει σειρά νομοθετημάτων που διευκολύνουν την πρόσβαση σε αποζημίωση για τα θύματα εγκλημάτων.

Το πρώτο μέτρο που υιοθετήθηκε σε ενωσιακό επίπεδο για την προάσπιση των δικαιωμάτων των θυμάτων, συμπεριλαμβανομένης της αποζημίωσης, είναι η Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2001, σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες.[2] Προς τον σκοπό της διασφάλισης ελάχιστων δικαιωμάτων για τα θύματα εγκληματικών πράξεων, η εν λόγω Απόφαση προέβλεψε διατάξεις για την εξασφάλιση του δικαιώματος ακρόασης, της δυνατότητας συμμετοχής στις διαδικασίες, της προστασίας και της αποζημίωσης των θυμάτων. Όσον αφορά στην τελευταία, η Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου απαιτεί από κάθε κράτος μέλος να κατοχυρώνει το δικαίωμα του θύματος να εξασφαλίζει, σε εύλογο χρονικό διάστημα, απόφαση σχετικά με την εκ μέρους του δράστη ανόρθωση της ζημίας, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.[3] Περαιτέρω, απαιτεί από τα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να διευκολύνεται η παροχή επαρκούς αποζημίωσης στα θύματα εκ μέρους του δράστη.

Στη συνέχεια, εκδόθηκε η Οδηγία 2004/80/ΕΚ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η αξίωση αποζημίωσης εκ μέρους θυμάτων εγκληματικών πράξεων, ανεξάρτητα από το κράτος μέλος στο οποίο τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.[4] Στόχος της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ είναι η αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα θύματα σχετικά με την πρόσβαση σε επαρκή αποζημίωση, λόγω του ότι ο δράστης δεν διαθέτει τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους ή διότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του ή να διωχθεί ποινικά.

Η Οδηγία απαιτεί από όλα τα κράτη μέλη τη θέσπιση συστήματος αποζημίωσης για τα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας, που έχουν τελεστεί στο έδαφός τους, το οποίο διασφαλίζει εύλογη και προσήκουσα αποζημίωση των θυμάτων. Με έναρξη ισχύος την 26η Αυγούστου 2004, η Οδηγία απαιτούσε από όλα τα κράτη μέλη να θεσπίσουν εθνικά συστήματα για την παροχή εύλογης και προσήκουσας αποζημίωσης, έως την 1η Ιουλίου 2005.

Παρά το γεγονός ότι η οργάνωση και λειτουργία των εν λόγω συστημάτων κατελήφθησαν στη διακριτική ευχέρεια κάθε κράτους μέλους, η Οδηγία θέσπισε επίσης ένα σύστημα συνεργασίας μεταξύ των εθνικών αρχών για τη διευκόλυνση της αποζημίωσης των θυμάτων ανά την ΕΕ. Σύμφωνα με το εν λόγω σύστημα συνεργασίας, τα θύματα εγκληματικών πράξεων που τελέστηκαν σε κράτος μέλος άλλο από αυτό συνήθους

---

[2] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2001, σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN.

[3] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2001, σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, Άρθρο 9, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001F0220&from=EN.

[4] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0080&from=EN.

διαμονής τους, μπορούν να εγείρουν αξίωση χρηματικής αποζημίωσης με την ακόλουθη διαδικασία:

- Τα θύματα μπορούν να αιτηθούν την παροχή πληροφοριών σχετικά με την έγερση αξίωσης αποζημίωσης από αρχή της χώρας διαμονής τους (αρχή συνδρομής).
- Η αρχή συνδρομής διαβιβάζει την αίτηση απευθείας σε εθνική αρχή του κράτους μέλους της ΕΕ, στην οποία τελέστηκε η εγκληματική πράξη (αρχή απόφασης), η οποία είναι αρμόδια για την αξιολόγηση της αίτησης και την καταβολή της αποζημίωσης.
- Όλες οι επικοινωνίες σχετικά με την αίτηση αποζημίωσης οφείλουν να διεξάγονται στη γλώσσα του κράτους απόφασης. Προς τον σκοπό της διευκόλυνσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέταξε έντυπα για τη διαβίβαση των αιτήσεων και των αποφάσεων σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων.[5]
- Ένα σύστημα κεντρικών σημείων επαφής σε κάθε κράτος της ΕΕ, που εγκαθιδρύθηκε από την Οδηγία, διευκολύνει τη συνεργασία σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα.

Το 2012 η ΕΕ πραγματοποίησε ένα ακόμη σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της εξασφάλισης των δικαιωμάτων των θυμάτων, με τη θέσπιση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας, η οποία αντικατέστησε την Απόφαση – πλαίσιο του Συμβουλίου, του 2001.[6]

Η εν λόγω Οδηγία, η οποία τέθηκε σε ισχύ τον Νοέμβριο 2015, συνιστά επί του παρόντος τον ακρογωνιαίο λίθο της ενωσιακής πολιτικής για τα δικαιώματα των θυμάτων.

Όσον αφορά στην αποζημίωση, απαιτεί από τα κράτη μέλη να μεριμνούν ώστε να παρέχονται πληροφορίες στα θύματα για διάφορα θέματα, συμπεριλαμβανομένων του τρόπου και των όρων υπό τους οποίους μπορούν να λάβουν αποζημίωση. Τούτο, από την πρώτη τους επαφή με αρμόδια αρχή.[7] Το κυριότερο, η Οδηγία θεσπίζει το δικαίωμα των θυμάτων να ζητούν, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, την έκδοση απόφασης για την αποζημίωσή τους εκ μέρους του δράστη, εντός εύλογης προθεσμίας και προβλέπει ότι τα κράτη μέλη προωθούν μέτρα ώστε να ενθαρρύνεται η παροχή επαρκούς αποζημίωσης στο θύμα εκ μέρους του δράστη.[8]

---

[5] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Απόφαση της Επιτροπής, της 19ης Απριλίου 2006, σχετικά με τη θέσπιση των εντύπων για τη διαβίβαση των αιτήσεων και των αποφάσεων, σύμφωνα με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006D0337.

[6] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN.

[7] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, Άρθρο 4(ε), διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN.

[8] Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, Άρθρο 16, διαθ. σε: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN.

Πιο πρόσφατα, στις 4 Οκτωβρίου 2017, ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Jean-Claude Juncker διόρισε την Joëlle Milquet ως Ειδική Σύμβουλό του για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Η εντολή της Ειδικής Συμβούλου περιλάμβανε την εκπόνηση έκθεσης σχετικά με τη βελτίωση της πρόσβασης σε αποζημίωση για τα θύματα εγκληματικών πράξεων, η οποία δημοσιεύθηκε τον Μάρτιο του 2019.[9] Η έκθεση πραγματεύεται τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν επί του παρόντος τα θύματα εγκληματικών πράξεων κατά τη διεκδίκηση αποζημίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εντοπίζει τα αίτια αυτών των προβλημάτων, όπως δυσχέρειες πρόσβασης στη δικαιοσύνη ή σε εθνικά συστήματα αποζημίωσης, λόγω έλλειψης ενημέρωσης, ανεπαρκούς υποστήριξης και ιδιαιτέρως περιοριστικών κριτηρίων επιλεξιμότητας ή δικονομικών κωλυμάτων. Στην έκθεση περιλαμβάνονται, επίσης, συστάσεις για τη βελτίωση των συστημάτων αποζημίωσης από τις κρατικές αρχές (π.χ. διευκόλυνση της πρόσβασης των θυμάτων σε αποζημίωση μέσω υποχρεωτικής επείγουσας και προκαταβολικής καταβολής από το Δημόσιο δια της θέσπισης νομοθετικών τροποποιήσεων σε ενωσιακό επίπεδο) και από τον δράστη (π.χ. πρόβλεψη δυνατότητας των ποινικών δικαστών να επιδικάζουν μέτρα αποζημίωσης εν είδει παρεπόμενης ποινής).

[9] European Commission, *Strengthening victims' rights: from compensation to reparation - For a new EU Victims' rights strategy 2020-2025,* διαθ. σε: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/strengthening_victims_rights_-_from_compensation_to_reparation_rev.pdf.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2
ΕΘΝΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Το θύμα εγκληματικής πράξης δικαιούται αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία και ηθική βλάβη που υπέστη συνεπεία του εγκλήματος, την οποία μπορεί να διεκδικήσει δια της άσκησης πολιτικής αγωγής κατά του δράστη, είτε στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, είτε παραλλήλως με αυτήν, ή δια της λήψης χρηματικής αποζημίωσης από το Δημόσιο. Οι κρίσιμες νομικές διατάξεις περιλαμβάνονται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας[10] και στον νόμο 211/2004 σχετικά με τη λήψη μέτρων προστασίας των θυμάτων εγκληματικών πράξεων.[11]

Άσκηση πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας – εφαρμοστέο δίκαιο άρθρα 19 -26 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας

Η πολιτική αγωγή μπορεί να ασκηθεί από το θύμα ή από τους διαδόχους του, οι οποίοι δηλώνουν παράσταση πολιτικής αγωγής κατά του κατηγορουμένου και, κατά περίπτωση, κατά του αστικώς υπευθύνου. Εάν το θύμα στερείται ή έχει περιορισμένη ικανότητα παράστασης, η πολιτική αγωγή μπορεί να ασκηθεί στο όνομά του από νόμιμο αντιπρόσωπο ή, κατά περίπτωση, από τον εισαγγελέα. Η πολιτική αγωγή μπορεί να ασκηθεί εγγράφως ή προφορικώς, το αργότερο κατά την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας στο ακροατήριο. Ο πολιτικώς ενάγων οφείλει να προσδιορίσει τη φύση και το αντικείμενο της απαίτησης, καθώς και τους λόγους και τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται. Η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής εξαιρείται από την υποχρέωση καταβολής τέλους χαρτοσήμου.

Όσον αφορά στις αξιώσεις της πολιτικής αγωγής, ο κατηγορούμενος, ο πολιτικώς ενάγων και ο αστικώς υπεύθυνος μπορούν να καταλήξουν σε διακανονισμό ή συμφωνία διαμεσολάβησης, σύμφωνα με τον νόμο. Ο κατηγορούμενος, με τη συναίνεση του αστικώς υπευθύνου, μπορεί να αναγνωρίσει την αξίωση του πολιτικώς ενάγοντος, εν όλω ή εν μέρει, οπότε το δικαστήριο διατάσσει την αποζημίωση, καθ' ο μέτρο αναγνωρίσθηκε. Το ποινικό δικαστήριο διατηρεί την αρμοδιότητά του, σε περίπτωση θανάτου του πολιτικώς ενάγοντος, εφόσον οι κληρονόμοι του δηλώσουν ρητά ότι επιθυμούν τη συνέχιση της πολιτικής αγωγής, εντός 2 μηνών από την ημερομηνία του θανάτου.

Διευθέτηση διαφοράς από τα πολιτικά δικαστήρια – εφαρμοστέο δίκαιο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας άρθρα 27-28

- Ο ζημιωθείς ή οι διάδοχοί του δεν άσκησαν πολιτική αγωγή στα πλαίσια της ποινικής δίκης.
- Ο ζημιωθείς και οι διάδοχοί του άσκησαν πολιτική αγωγή στα πλαίσια της ποινικής δίκης, αλλά το δικαστήριο δεν επελήφθη σχετικά και τα αποδεικτικά στοιχεία

[10] Κώδικας Ποινικής Δικονομίας Ρουμανίας διαθ. σε https://wolterskluwer.ro/codul-de-procedura-penala/
[11] Νόμος 211/2004 σχετικά με τη λήψη μέτρων προστασίας των θυμάτων εγκληματικών πράξεων διαθ. σε http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/52468

που προσκομίσθηκαν κατά την ποινική διαδικασία μπορούν να προσκομισθούν ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου.

- Ο ζημιωθείς και οι διάδοχοί του άσκησαν πολιτική αγωγή στα πλαίσια της ποινικής δίκης, αλλά η δίκη ανεστάλη.
- Στην περίπτωση που η πολιτική αγωγή ασκήθηκε από τον εισαγγελέα και εφόσον βάσει των αποδεικτικών στοιχείων προκύπτει ότι η ζημία δεν αποκαταστάθηκε πλήρως, η διαφορά μπορεί να αξιωθεί ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου.

Το πολιτικό δικαστήριο δεν δεσμεύεται από την τελεσίδικη απόφαση περί αθώωσης ή παύσης της ποινικής διαδικασίας, όσον αφορά στη ζημία ή στην ενοχή του δράστη του εγκλήματος. Από την άλλη πλευρά, η τελεσίδικη απόφαση πολιτικού δικαστηρίου σχετικά με την αστική αξίωση, δεν έχει ισχύ δεδικασμένου *(res judicata)* έναντι ποινικών δικαστικών οργάνων, όσον αφορά στη διάπραξη αξιόποινης πράξης, στο πρόσωπο που την τέλεσε και στην ενοχή του.

Χρηματική αποζημίωση καταβληθείσα από το Δημόσιο σε θύματα συγκεκριμένων εγκληματικών πράξεων – εφαρμοστέο δίκαιο κεφάλαιο V, νόμος 211/2004 σχετικά με τη λήψη μέτρων προστασίας των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

Μπορεί να καταβληθεί χρηματική αποζημίωση κατόπιν αιτήματος *στις κάτωθι κατηγορίες θυμάτων*[12]*:*

- Θύματα απόπειρας ανθρωποκτονίας, ή ανθρωποκτονίας πρώτου βαθμού, θύματα σωματικής βλάβης, θύματα αξιόποινης πράξης που τελέστηκε από πρόθεση και είχε ως συνέπεια τη σωματική βλάβη του παθόντος, βιασμού, σεξουαλικής επαφής με ανήλικο και σεξουαλικής επίθεσης, θύματα εμπορίας ανθρώπων, θύματα τρομοκρατίας και θύματα άλλων εκ προθέσεως εγκλημάτων τελουμένων δια βίας, όπως ορίζεται στον Ποινικό Κώδικα.
- Σύζυγοι, τέκνα και εξαρτώμενα πρόσωπα αποβιώσαντος συνεπεία των προαναφερθέντων εγκληματικών πράξεων.

Η χρηματική αποζημίωση καταβάλλεται στο θύμα εφόσον το έγκλημα διαπράχθηκε στο έδαφος της Ρουμανίας και το θύμα είναι: πολίτης Ρουμανίας· αλλοδαπός πολίτης ή ανιθαγενής, νομίμως διαμένων στη Ρουμανία· πολίτης κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, νομίμως παρών στο έδαφος της Ρουμανίας κατά τον χρόνο τέλεσης· ή αλλοδαπός πολίτης ή ανιθαγενής, διαμένων στο έδαφος κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, νομίμως παρών στο έδαφος της Ρουμανίας κατά τον χρόνο τέλεσης. Στην περίπτωση θύματος που δεν εμπίπτει στις ανωτέρω κατηγορίες, η χρηματική αποζημίωση καταβάλλεται δυνάμει των διεθνών συμβάσεων στις οποίες η Ρουμανία είναι συμβαλλόμενο μέρος.

Ο νόμος θεσπίζει σειρά προϋποθέσεων που οφείλουν να πληρούνται προκειμένου να καταβληθεί χρηματική αποζημίωση:

1. Το θύμα οφείλει να καταγγείλει το έγκλημα στις διωκτικές αρχές εντός 60 ημερών από την ημερομηνία τέλεσης του. Στην περίπτωση συζύγου, τέκνων, εξαρτώμενων προσώπων, η προθεσμία των 60 ημερών υπολογίζεται από το χρονικό σημείο κατά το οποίο το πρόσωπο έλαβε γνώση της αξιόποινης πράξης· σε περίπτωση σωματικής ή ψυχικής ανικανότητας καταγγελίας του εγκλήματος εκ μέρους του θύματος, η προθεσμία των 60 ημερών υπολογίζεται από την παύση της κατάστασης ανικανότητας.

[12] Άρθρο 21, Κεφάλαιο V νόμου 211/2004 σχετικά με τη λήψη μέτρων προστασίας των θυμάτων εγκληματικών πράξεων

2. Στην περίπτωση που ο δράστης είναι γνωστός, καταβάλλεται χρηματική αποζημίωση στο θύμα υπό τους ακόλουθους όρους:

- Το θύμα υπέβαλε αίτηση χρηματικής αποζημίωσης εντός έτους, ως εξής:

- από την ημερομηνία τελεσίδικης κρίσης του ποινικού δικαστηρίου σχετικά με την καταδίκη ή την αθώωση του κατηγορουμένου, σε ορισμένες περιπτώσεις· άλλως από την επιδίκαση αστικής αποζημίωσης ή από την απόφαση περί παύσης της ποινικής δίκης, σε ορισμένες περιπτώσεις

- από την ημερομηνία απόσυρσης των κατηγοριών από τον εισαγγελέα, σε ορισμένες περιπτώσεις·

- Το θύμα δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, με εξαίρεση την περίπτωση απόσυρσης των κατηγοριών για λόγους που αναφέρονται στον κώδικα ποινικής δικονομίας·
- Ο δράστης είναι αφερέγγυος ή έχει διαφύγει·
- Δεν έχει αποκατασταθεί πλήρως η ζημία του θύματος από ασφαλιστική εταιρεία.

Στην περίπτωση που το θύμα είναι ανίκανο να υποβάλει αίτηση χρηματικής αποζημίωσης, η προθεσμία του έτους άρχεται από την ημερομηνία παύσης της κατάστασης ανικανότητας.

3. Στην περίπτωση που ο δράστης είναι άγνωστος, το θύμα μπορεί να υποβάλει αίτηση χρηματικής αποζημίωσης εντός τριών ετών από το έγκλημα.

4. Στην περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικο και ο νόμιμος αντιπρόσωπός του δεν υπέβαλε αίτηση χρηματικής αποζημίωσης εντός των ως άνω προθεσμιών, οι τελευταίες εκκινούν από το χρονικό σημείο που το θύμα συμπληρώνει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του.

Τύποι ζημιών για τις οποίες μπορεί να αξιωθεί η καταβολή χρηματικής αποζημίωσης από το Δημόσιο:

- Στην περίπτωση θυμάτων που αξιώνουν αποζημίωση: δαπάνες νοσηλείας και άλλες κατηγορίες ιατρικών δαπανών στις οποίες υποβλήθηκε το θύμα· ζημία που προκλήθηκε από την καταστροφή, υποβάθμιση ή αχρήστευση των περιουσιακών στοιχείων του θύματος ή την αποστέρηση περιουσιακών στοιχείων συνεπεία του εγκλήματος· διαφυγόντα κέρδη του θύματος συνεπεία του εγκλήματος.
- Στην περίπτωση συζύγου, τέκνων και εξαρτώμενων προσώπων που αξιώνουν αποζημίωση: έξοδα κηδείας του θανόντος συνεπεία εγκλήματος, διατροφή την οποία αποστερήθηκε το θύμα συνεπεία του εγκλήματος.

Η χρηματική αποζημίωση που καταβάλλεται από το Δημόσιο περιορίζεται έως το ανώτατο όριο των *10 κατώτατων εθνικών ακαθάριστων μισθών*, όπως αυτοί καθορίστηκαν για το έτος κατά το οποίο το θύμα υπέβαλε την αίτηση καταβολής χρηματικής αποζημίωσης. Το καταβληθέν από τον δράστη ποσό ως αστική αποζημίωση και η καταβληθείσα από ασφαλιστική εταιρεία αποζημίωση αφαιρούνται από το ποσό της αποζημίωσης που καταβάλλεται από το κράτος.

Η αίτηση περί καταβολής χρηματικής αποζημίωσης από το κράτος υποβάλλεται στο Πρωτοδικείο του τόπου διαμονής του θύματος. Επί της αιτήσεως επιλαμβάνονται δύο δικαστές της *Επιτροπής για τη Χορήγηση Αποζημίωσης για Ζημίες από Εγκλήματα*, *η οποία έχει συσταθεί σε Πρωτοδικείο.*

Αξίωση χρηματικής αποζημίωσης σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα

Οι διατάξεις της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα μεταφέρθηκαν στο εθνικό δίκαιο με το Κεφάλαιο 5 του νόμου 211/2004, καθώς και με την απόφαση υπ' αριθμ. 1319/C/2008 του Υπουργού Δικαιοσύνης για την εφαρμογή της διαδικασίας χορήγησης χρηματικής αποζημίωσης στα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας που διαπράττονται σε περιπτώσεις υποθέσεων με διασυνοριακό χαρακτήρα, όπως προβλέπονται από τον νόμο 211/2004, που θεσπίζει σειρά μέτρων προστασίας των θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Οι εν λόγω ρυθμίσεις παρέχουν στο θύμα, εις βάρος του οποίου τελέστηκε εγκληματική πράξη σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο της συνήθους διαμονής του, το δικαίωμα να αξιώσει αποζημίωση από αρχή ή φορέα του υπό κρίση κράτους μέλους. Προβλέπεται ειδική διαδικασία για την υποβολή και την κατάθεση αιτήσεων χρηματικής αποζημίωσης, στην περίπτωση που εις βάρος του θύματος τελέστηκε εγκληματική πράξη σε κράτος μέλος της ΕΕ και διευκολύνεται η χορήγηση χρηματικής αποζημίωσης σε πολίτες Ρουμανίας από το κράτος μέλος στο οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα.

2.2. ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

Στη Βουλγαρία, το δικαίωμα αποζημίωσης για ζημίες που υπέστησαν θύματα εγκληματικών πράξεων εντάσσεται σε μια σύνθετη ομάδα δικαιωμάτων, που τους απονέμονται από το εθνικό νομικό πλαίσιο (Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, νόμος για τη συνδρομή και χρηματική αποζημίωση θυμάτων εγκληματικών πράξεων, νόμος για την προστασία των προσώπων υπό απειλή στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κ.λπ.), υπαγόμενων στο γενικό δικαίωμα άμυνας των συμμετεχόντων σε ποινικές διαδικασίες.

Το δικαίωμα του θύματος σε αποζημίωση μπορεί να ασκηθεί μέσω διαφόρων πιθανών οδών: άσκηση πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, διακριτή αγωγή ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου, ή διοικητική διαδικασία χορήγησης αποζημίωσης από το Δημόσιο.

Αναφορικά με την άσκηση πολιτικής αγωγής στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) (άρθρα 84 επ.), το θύμα ή οι κληρονόμοι του μπορούν να συμμετάσχουν στη δίκη ως πολιτικώς ενάγοντες. Δεν μπορεί να ασκηθεί πολιτική αγωγή ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, εφόσον έχει ασκηθεί αγωγή δυνάμει του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής μπορεί να γίνει εγγράφως ή προφορικά και στρέφεται κατά του κατηγορουμένου ή αστικώς υπευθύνου. Το θύμα-πολιτικώς ενάγων μπορεί να συμμετάσχει στη δίκη, να αιτηθεί τη διασφάλιση της αξίωσής του, να λάβει γνώση των στοιχείων της υπόθεσης και να του χορηγηθούν τα απαραίτητα αποσπάσματα εγγράφων, να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία, να υποβάλει αιτήματα, υπομνήματα και ενστάσεις και να προσφύγει κατά των δικαστικών πράξεων που παραβιάζουν τα δικαιώματά του και τα έννομα συμφέροντά του, στο πλαίσιο της υποστήριξης της πολιτικής αγωγής. Η απόφαση επί της πολιτικής αγωγής δεν μπορεί να συνιστά λόγο αναβολής της ποινικής δίκης. Στην περίπτωση παύσης της δίκης, δεν διατυπώνεται κρίση επί της πολιτικής αγωγής, αλλά η αξίωση μπορεί να ασκηθεί ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου.

Πολιτική αγωγή για λογαριασμό παιδιών ή θυμάτων με αναπηρίες, που δεν είναι σε θέση να προστατεύσουν προσηκόντως τα συμφέροντά τους, μπορεί να ασκήσει ο εισαγγελέας (άρθρο 51 ΚΔΠ).

Ακόμη και στο στάδιο της προδικασίας, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει μέτρα διασφάλισης της μέλλουσας αστικής αξίωσης ή δαπανών που θα πραγματοποιηθούν (άρθρο 73 ΚΠΔ).

Ο πολιτικώς ενάγων μπορεί να λάβει νομική βοήθεια, εφόσον αποδείξει ότι δεν μπορεί να καλύψει τις σχετικές δαπάνες, το επιθυμεί και τούτο επιτάσσουν οι σκοποί της δικαιοσύνης (άρθρο 100 παρ. 2 ΚΔΠ)· τα έξοδα στα οποία υπεβλήθη του επιστρέφονται από τον κατηγορούμενο, σε περίπτωση καταδικαστικής απόφασης και εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα (άρθρο 189 παρ. 3 ΚΠΔ).

Το ζήτημα της ικανοποίησης της αξίωσης της πολιτικής αγωγής και του βαθμού αυτής (ολική ή μερική) κρίνεται στην απόφαση, εναντίον της οποίας ο πολιτικώς ενάγων μπορεί να ασκήσει ένδικο μέσο, μόνο καθ' ό μέρος αφορά στην αξίωσή του (άρθρο 301 παρ. 1 ΚΔΠ). Σε περίπτωση που το δικαστήριο δεν αποφανθεί επί της αξίωσης πολιτικής αγωγής, αυτό γίνεται στο πλαίσιο συμπληρωματικής απόφασης εντός της προθεσμίας άσκησης ενδίκου μέσου (άρθρο 301 παρ. 3 ΚΔΠ).

Όσον αφορά στα πλεονεκτήματα της άσκησης πολιτικής αγωγής και στους προβληματισμούς σχετικά με αυτήν, τα ποινικά δικαστήρια συχνά απορρίπτουν την αξίωση με την αιτιολογία ότι θα επιβραδύνει τη διαδικασία. Τα πολιτικά δικαστήρια είναι η μόνη διέξοδος του θύματος στην περίπτωση που η υπόθεση κλείσει κατόπιν συμφωνίας, διότι στην περίπτωση αυτή καλύπτεται μόνο η περιουσιακή ζημία (άρθρο 381 παρ. 3 ΚΠΔ). Σύμφωνα με πρόσφατη απόφαση του Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου (1/2016 της 21ης Ιουνίου 2018), η αποκατάσταση της μη περιουσιακής βλάβης που απορρέει από τον θάνατο συγγενούς μπορεί να αξιωθεί από διευρυμένο κύκλο προσώπων, ο οποίος, εντούτοις, περιορίζεται στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Σύμφωνα με επαγγελματίες του χώρου (Animus, 2018), τα θύματα - ιδίως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, ως προς τα οποία μπορεί να ανακύψει υπόνοια ότι διέπραξαν επίσης παράνομη πράξη, καθώς και τα θύματα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, ή από μικρότερες πόλεις και χωριά - συμμετέχουν συνήθως στη δίκη ως απλοί μάρτυρες και σπανίως ως πολιτικώς ενάγοντες· η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής εξαρτάται επίσης από την πρόσβαση σε ευεργέτημα πενίας και από την ποιότητά του.

Δεν υφίστανται εξειδικευμένες κατευθυντήριες οδηγίες ούτε προβλέπονται συγκεκριμένα κριτήρια επιδίκασης περιουσιακής ζημίας και ηθικής βλάβης στο εθνικό δίκαιο, πρωτογενές και δευτερογενές. Τέτοια οφείλουν στην πραγματικότητα να αναζητηθούν στη νομολογία.

Χρηματική αποζημίωση καταβάλλεται από το Δημόσιο μόνο για ζημίες περιουσιακής φύσης και μόνο στην περίπτωση θυμάτων τρομοκρατίας, ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως, απόπειρας ανθρωποκτονίας, σοβαρής σωματικής βλάβης εκ προθέσεως, σεξουαλικής κακοποίησης, βιασμού, εμπορίας ανθρώπων, εγκλημάτων που διαπράττονται κατ' εντολή ή με απόφαση ομάδας οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και άλλων σοβαρών εγκλημάτων εκ προθέσεως, συνεπεία των οποίων προκλήθηκε θάνατος ή βαριά σωματική βλάβη (άρθρο 3 παρ. 3 νόμου για την συνδρομή και χρηματική αποζημίωση θυμάτων εγκληματικών πράξεων). Η χρηματική αποζημίωση καλύπτει έξοδα ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται από το Εθνικό Ταμείο Υγειονομικής Ασφάλισης, απώλεια εισοδήματος, δικαστικά έξοδα, απώλεια διατροφής, δαπάνες κηδείας, άλλες περιουσιακής φύσης ζημίες (άρθρο 14). Το Ταμείο καταβάλλει αποζημίωση έως 10.000 λεβ Βουλγαρίας

για περιουσιακή ζημία και έως 10.000 λεβ Βουλγαρίας για αποστέρηση διατροφής, για κάθε εξαρτώμενο τέκνο (άρθρο 13). Η κρατική αποζημίωση καταβάλλεται από το Εθνικό Συμβούλιο για τη Συνδρομή και Αποζημίωση Θυμάτων Εγκληματικών Πράξεων, διοργανικό φορέα, ο οποίος συνδράμει στη βελτιστοποίηση των πρακτικών που αφορούν στα θύματα και αναπτύσσει σημαντική δραστηριότητα πληροφόρησης. Οι πολίτες αντιμετωπίζουν δυσχέρειες σχετικά με τη συγκέντρωση των απαραίτητων εγγράφων για την απόδειξη της ζημίας που υπέστησαν και σχετικά με την ενημέρωση για τον μηχανισμό αποζημίωσης από το Δημόσιο – παρά το γεγονός ότι οι αρχές έχουν υποχρέωση ενημέρωσης, συχνά περιορίζονται σε τυπική ενημέρωση.

2.3. ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, κάθε θύμα εγκληματικής πράξης μπορεί να συμμετάσχει στην ποινική διαδικασία ως πολιτικώς ενάγων και να αξιώσει αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη. Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, η ως άνω αξίωση διαφοροποιείται ως προς τη φύση και το αντικείμενό της, καθώς ο πολιτικώς ενάγων συνήθως αξιώνει συμβολικό ποσό (44 ευρώ), που δεν καλύπτει το σύνολο της απαίτησης, με επιφύλαξη, κυρίως με τον σκοπό να εκπροσωπηθεί νομικά στην ποινική δίκη. Στην περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει ένοχο τον κατηγορούμενο, διατάσσει την καταβολή του ως άνω συμβολικού ποσού στο θύμα. Για την ικανοποίηση της αστικής αξίωσής του, το θύμα οφείλει να ασκήσει διακριτή αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

Όσον αφορά στη διαδικασία ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, κάθε πρόσωπο μπορεί να αξιώσει αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας και της ηθικής βλάβης που υπέστη συνεπεία αδικοπραξίας που τελέστηκε εις βάρος του, δυνάμει των άρθρων 914 και 932 του ελληνικού Αστικού Κώδικα. Οι ως άνω αξιώσεις ασκούνται ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου, το οποίο διαμορφώνει κρίση επί του ζητήματος του ποσοτικού προσδιορισμού της περιουσιακής ζημίας και ηθικής βλάβης, καθώς και επί της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της αδικοπραξίας και της ζημίας που προκλήθηκε. Σε υποθέσεις βίας κατά γυναικών, οι ψυχιατρικές γνωματεύσεις διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, τόσο στην αξιολόγηση της ηθικής βλάβης του θύματος, όσο και στη θεμελίωση αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της αδικοπραξίας και της ζημίας. Ειδικότερα, το πολιτικό δικαστήριο υποχρεούται από το νόμο να συνεκτιμά κάθε ψυχιατρική γνωμάτευση, ενώ οι ψυχιατρικές γνωματεύσεις από δημόσιο φορέα έχουν πλήρη αποδεικτική ισχύ.

Περαιτέρω, κατ' άρθρο 5 του νόμου 3500/2006 σχετικά με τη χρηματική ικανοποίηση θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, η κατ' άρθρο 932 του ελληνικού Αστικού Κώδικα χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης δεν μπορεί να είναι κατώτερη των χιλίων (1.000) ευρώ, εκτός εάν το θύμα ζητήσει χαμηλότερο ποσό. Η ως άνω διάταξη εγγυάται το ελάχιστο ποσό χρηματικής ικανοποίησης για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας.

Επιπλέον, ο νόμος 3896/2010 με τίτλο «Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης» (Οδηγία 2006/54/ΕΚ), κατοχυρώνει το δικαίωμα εργαζόμενης να αξιώσει αποζημίωση από τον εργοδότη της, σε περίπτωση που ανακύψει ζήτημα διάκρισης λόγω φύλου, συμπεριλαμβανομένων περιπτώσεων σεξουαλικής παρενόχλησης. Ειδικότερα, δυνάμει του άρθρου 23 του ως άνω νόμου, το θύμα διακρίσεων λόγω φύλου μπορεί να αξιώσει αποζημίωση που θα καλύπτει την περιουσιακή ζημία και την ηθική βλάβη, ενώ το βάρος

απόδειξης φέρει ο εργοδότης. Το θύμα μπορεί να ασκήσει αγωγή ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου (διαδικασία εργατικών διαφορών) για να αξιώσει την παραπάνω αποζημίωση.

Επιπροσθέτως, σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας τυγχάνει εφαρμογής ο νόμος 3811/2009. Συγκεκριμένα, τα θύματα εγκλημάτων βίας που διαπράττονται στην Ελλάδα, τα οποία διαμένουν στην Ελλάδα ή σε οποιοδήποτε άλλο κράτος μέλος της ΕΕ, δικαιούνται, κατόπιν αιτήσεως, δυνάμει του νόμου 3811/2009, εύλογη και προσήκουσα αποζημίωση από το Ελληνικό Δημόσιο. Η ως άνω αξίωση γεννάται μόνο στις κάτωθι περιπτώσεις: α) στην περίπτωση που ο δράστης δεν διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να αποζημιώσει το θύμα, β) στην περίπτωση που δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητα του δράστη, γ) στην περίπτωση που ο δράστης δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά ή να του επιβληθεί ποινή και δ) στην περίπτωση που το θύμα δεν μπορεί να αποζημιωθεί με άλλο τρόπο.

Οφείλει να επισημανθεί ότι το άρθρο 4 του νόμου 4531/2018 τροποποίησε διάφορα εθνικά νομοθετήματα, προς τον σκοπό της προσαρμογής στις διατάξεις της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης). Ειδικότερα, η ως άνω διάταξη τροποποίησε τη διάταξη του άρθρου 8 παρ. 2 του νόμου 3811/2009, η οποία μέχρι τότε κάλυπτε μόνο ιατρικά έξοδα και νοσήλια, απώλεια εισοδήματος για εύλογο χρονικό διάστημα και έξοδα κηδείας θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Με την παραπάνω τροποποίηση, η αποζημίωση των θυμάτων καλύπτει περαιτέρω τις δαπάνες εξειδικευμένης ψυχικής και ψυχολογικής υποστήριξης σε περιπτώσεις έλλειψης δημόσιων υποδομών και τις δαπάνες αλλαγής περιβάλλοντος και κατοικίας, ιδίως τις δαπάνες μετακόμισης και αγοράς απαραίτητου οικιακού εξοπλισμού.

Αναφορικά, επίσης, με το ποσό της αποζημίωσης, οφείλει να τονιστεί ότι, προ της ως άνω τροποποίησης, η διάταξη του άρθρου 8 παρ. 2 του νόμου 3811/2009 προσδιόριζε το ύψος του βάσει του συντρέχοντος πταίσματος του θύματος, ενώ, πλέον, το ύψος των ποσών για την ψυχική και ψυχολογική υποστήριξη καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Υγείας και Οικονομικών και το ύψος των δαπανών αλλαγής περιβάλλοντος καθορίζεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης και Οικονομικών.

Η αίτηση του θύματος για καταβολή αποζημίωσης υποβάλλεται στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης. Οφείλει να επισημανθεί ότι, κατόπιν των ως άνω τροποποιήσεων, η Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης οφείλει να εξετάσει την αίτηση του θύματος εντός τριών μηνών από την κατάθεσή της και να αποφανθεί εντός τριών μηνών από την εξέταση. Με τον τρόπο αυτό, επιταχύνεται η εξέταση των αιτήσεων και η αποζημίωση των θυμάτων.

2.4. ΙΤΑΛΙΑ

Στην Ιταλία, η δυνατότητα χρηματικής αποζημίωσης θυμάτων εγκληματικών πράξεων ρυθμίζεται από σειρά νομοθετημάτων.

Αναφορικά με τη δυνατότητα αξίωσης αποζημίωσης από τον δράστη εγκλήματος, το άρθρο 185 του Ποινικού Κώδικα ορίζει ότι, για όλα τα ποινικά αδικήματα οφείλει να διασφαλίζεται αποκατάσταση, σύμφωνα με τις διατάξεις του αστικού δικαίου. Στην περίπτωση πρόκλησης περιουσιακής ζημίας ή ηθικής βλάβης συνεπεία ποινικού αδικήματος, ο δράστης και κάθε άλλο πρόσωπο, το οποίο, σύμφωνα με το αστικό δίκαιο, ευθύνεται για τις πράξεις του δράστη, υποχρεούται να καταβάλει αποζημίωση.

Το θύμα μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε δύο οδούς για την αποκατάσταση της ζημίας του.

Από τη μία πλευρά, μπορεί να συμμετάσχει στην ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγων, ήτοι να ασκήσει πολιτική αγωγή στο πλαίσιο της οικείας ποινικής διαδικασίας. Στην περίπτωση αυτή, το ποινικό δικαστήριο εκτιμά τη ζημία και επιδικάζει αποζημίωση ή απλώς αναγνωρίζει την ύπαρξη σχετικού δικαιώματος και παραπέμπει τους διαδίκους στα πολιτικά δικαστήρια, για τον καθορισμό του οφειλόμενου ποσού. Σύμφωνα με το άρθρο 74 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης μπορεί να ασκηθεί πολιτική αγωγή για την αξίωση αποζημίωσης από οποιοδήποτε πρόσωπο υπέστη ζημία συνεπεία του εγκλήματος, ή από τους κληρονόμους του, κατά του κατηγορουμένου και κάθε αστικώς υπευθύνου.

Από την άλλη πλευρά, το θύμα μπορεί επίσης να εγείρει την αξίωσή του με την άσκηση αγωγής αποζημίωσης ενώπιον των τακτικών πολιτικών δικαστηρίων, απευθείας και εκτός του της ποινικής διαδικασίας.

Το θύμα εγκληματικής πράξης μπορεί να αξιώσει αποζημίωση για οποιαδήποτε ζημία - τόσο περιουσιακή όσο και μη περιουσιακή -, ιατρικά έξοδα, νομική συνδρομή, τεχνικές συμβουλές και λοιπά έξοδα που ανέκυψαν και τεκμηριώνονται, υπό την προϋπόθεση ότι πραγματοποιήθηκαν συνεπεία της αξιόποινης πράξης.

Σχετικά με τη δυνατότητα χορήγησης αποζημίωσης από το κράτος, τα κρίσιμα νομοθετικά κείμενα είναι το νομοθετικό διάταγμα υπ' αριθμ. 204/2007 και ο νόμος 122/2016.[13]

Το νομοθετικό διάταγμα υπ' αριθμ. 204/2007 ψηφίστηκε προς τον σκοπό της εφαρμογής της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ, της 29ης Απριλίου 2004. Ωστόσο, το εν λόγω διάταγμα μετέφερε εν μέρει μόνο την Οδηγία, καθώς ρύθμισε το ζήτημα της λήψης επαρκούς αποζημίωσης από Ιταλούς, θύματα εγκληματικών πράξεων, που διαπράχθηκαν σε άλλα κράτη μέλη, αλλά δεν περιέλαβε καμία αναφορά στο σύστημα αποζημίωσης είχε υποχρέωση να θεσπίσει, δυνάμει του άρθρου 12 της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ.

Εν συνεχεία, ψηφίστηκε ο νόμος 122/2016 για την πλήρη εφαρμογή της Οδηγίας 2004/80/ΕΚ. Ο εν λόγω νόμος ρυθμίζει τα σχετικά με το δικαίωμα των θυμάτων εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας σε αποζημίωση από το κράτος, με την επιφύλαξη της ύπαρξης ευνοϊκότερης διάταξης σχετικά με την αποζημίωση θυμάτων συγκεκριμένων εγκλημάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 11, ο νόμος αναγνωρίζει δικαίωμα αποζημίωσης στα θύματα - ή σε άλλους δικαιούχους, στην περίπτωση που η αξιόποινη πράξη είχε ως συνέπεια το θάνατο του θύματος - ανθρωποκτονίας, σεξουαλικής βίας και ιδιαίτερα βαριάς σωματικής βλάβης. Τα θύματα άλλων εγκληματικών πράξεων έχουν δικαίωμα αποζημίωσης για τα ιατρικά έξοδα και για τα έξοδα κοινωνικής περίθαλψης που πραγματοποίησαν συνεπεία της αξιόποινης πράξης.

Στο άρθρο 12 του νόμου 122/2016 προβλέπονται οι προϋποθέσεις χορήγησης αποζημίωσης από το Δημόσιο.

Πρώτον, το θύμα οφείλει να έχει αξιώσει δικαστικά αποζημίωση από τον δράστη του εγκλήματος, χωρίς αποτέλεσμα, υπό την προϋπόθεση ότι ο δράστης είναι γνωστός και ότι έχει καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση. Δεύτερον, το θύμα δεν πρέπει να συνέβαλε, ακόμη και ακουσίως, στην τέλεση της αξιόποινης πράξης. Τρίτον, το θύμα οφείλει να μην έχει καταδικασθεί με οριστική απόφαση ή, κατά το χρονικό σημείο

[13] Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, νόμος 122/2016, διαθ. σε: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2016-07-07;122!vig=. Ο ως άνω νόμος τροποποιήθηκε εν συνεχεία με τον νόμο 167/2017, διαθ. σε: www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2017/11/27/17G00180/sg.

κατάθεσης της αίτησης, να μην έχει κινηθεί εναντίον του ποινική δίωξη για τις αξιόποινες πράξεις του άρθρου 407 παρ. 2(α) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και για εγκλήματα σχετικά με τη παράβαση των διατάξεων περί φοροδιαφυγής δια της αποφυγής πληρωμής φόρου εισοδήματος και ΦΠΑ. Τέλος, το θύμα οφείλει να μην έχει ήδη λάβει από δημόσιο ή ιδιωτικό φορέα, για την αξιόποινη πράξη που τελέστηκε εις βάρος του, χρηματικό ποσό ισοδύναμο ή ανώτερο του ποσού της καταβαλλόμενης κρατικής αποζημίωσης που προβλέπεται για το εν λόγω έγκλημα.

Το άρθρο 13 του νόμου 122/2016 περιγράφει τη διαδικασία καταβολής αποζημίωσης από το κράτος. Η αίτηση αποζημίωσης κατατίθεται από το θύμα και συνοδεύεται από τα ακόλουθα έγγραφα, η παράλειψη υποβολής των οποίων συνιστά λόγο απόρριψης της αίτησης ως απαράδεκτης:

- αντίγραφο της καταδικαστικής απόφασης ή οριστικής απόφασης περάτωσης της δίκης λόγω του γεγονότος ότι ο δράστης παραμένει άγνωστος·
- έγγραφα αποδεικτικά του γεγονότος ότι έχει ήδη αξιωθεί δικαστικά αποζημίωση κατά του δράστη του εγκλήματος, χωρίς αποτέλεσμα·
- δήλωση περί μη διάπραξης των προαναφερθέντων εγκλημάτων εκ μέρους του θύματος ή εκ μέρους τρίτων δικαιούχων αποζημίωσης (όπως τα μέλη οικογένειας του θύματος σε περίπτωση θανάτου του)·
- ιατρικά πιστοποιητικά περί των πραγματοποιηθέντων δαπανών περίθαλψης ή πιστοποιητικό θανάτου του θύματος της εγκληματικής πράξης.

Η αίτηση για την καταβολή κρατικής αποζημίωσης υποβάλλεται εντός εξήντα ημερών από την οριστική απόφαση περάτωσης της δίκης λόγω του γεγονότος ότι ο δράστης παραμένει άγνωστος, ή από το τελευταίο ένδικο βοήθημα αξίωσης αποζημίωσης που ασκήθηκε ανεπιτυχώς, ή από την ημέρα που η απόφαση κατά του δράστη κατέστη τελεσίδικη.

Το ποσό της καταβαλλόμενης κρατικής αποζημίωσης σε θύματα εγκληματικών πράξεων καθορίστηκε με το διάταγμα της 31ης Αυγούστου 2017 του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου Δικαιοσύνης, με τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών.[14] Το εν λόγω διάταγμα, η ψήφιση του οποίου καθυστέρησε έξι μήνες, σε σχέση με την ταχθείσα από τον νόμο 122/2016 προθεσμία, προέβλεψε τα παρακάτω ποσά αποζημίωσης των θυμάτων:

- Ανθρωποκτονία: 7.200 ευρώ· ή 8.200 ευρώ για τα τέκνα του θύματος, σε περίπτωση τέλεσης του εγκλήματος από σύντροφο ή πρώην σύντροφο·
- Σεξουαλική βία: 4.800 ευρώ·
- Λοιπά εγκλήματα: 3.000 ευρώ για επιστροφή ιατρικών εξόδων.

2.5. ΙΣΠΑΝΙΑ

Ο νόμος 35/1995, της 11ης Δεκεμβρίου, για την παροχή αρωγής και συνδρομής σε θύματα εγκλημάτων βίας και κατά της σεξουαλικής ελευθερίας[15] και ο κανονισμός για την

[14] Επίσημη Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Διάταγμα της 31ης Αυγούστου 2017, Καθορισμός του ποσού αποζημίωσης για θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας, διαθ. σε: www.gazzettaufficiale.it/eli/id/2017/10/10/17A06802/sg.

[15] Νόμος 35/1995, της 11ης Δεκεμβρίου, για την αρωγή και συνδρομή σε θύματα εγκλημάτων βίας και κατά της γενετήσιας ελευθερίας. https://www.boe.es/eli/es/l/1995/12/11/35

παροχή αρωγής σε θύματα εγκλημάτων βίας και κατά της σεξουαλικής ελευθερίας, ο οποίος εγκρίθηκε από το ΒΔ 738/1997, της 23ης Μαΐου, ρυθμίζουν την αποζημίωση θυμάτων αυτής της κατηγορίας εγκλημάτων, εκ μέρους του Ισπανικού Δημοσίου.

Η αποζημίωση αυτή δεν εδράζεται σε περιουσιακή ευθύνη του Δημοσίου, λόγω πλημμέλειας κατά τη λειτουργία των υπηρεσιών του. Η νομική της φύση δεν συνδέεται τόσο με τον σκοπό αποζημίωσης των επιζώντων, όσο, περισσότερο, με τον σκοπό εκπλήρωσης της υποχρέωσης συνδρομής που το Δημόσιο αναγνωρίζει ότι φέρει, για την κοινωνικοποίηση του κινδύνου από εγκλήματα βίας και σεξουαλικά εγκλήματα. Με άλλα λόγια, πρόκειται περί δημόσιας ενίσχυσης που χορηγείται από τις κρατικές αρχές ως ένδειξη αλληλεγγύης προς τα θύματα. Αυτό το σύστημα κρατικής αποζημίωσης, προβλέπεται μόνο για άμεσα και έμμεσα θύματα εκ προθέσεως εγκλημάτων βίας, καθώς και για θύματα εγκλημάτων κατά της σεξουαλικής ελευθερίας, ακόμη και στην περίπτωση που τα τελευταία δεν τελέστηκαν δια βίας.

Η ζημία που καλύπτεται από την αποζημίωση περιλαμβάνει: σοβαρή σωματική βλάβη, σοβαρή προσβολή της σωματικής ακεραιότητας ή της ψυχικής υγείας, καθώς και θάνατο. Όπως προβλέπεται στη διάταξη του άρθρου 4.2 «Σωματικές βλάβες ή προσβολές της σωματικής ακεραιότητας ή της ψυχικής υγείας οφείλουν να είναι ουσιώδους σημασίας, κατά τρόπο ώστε να οδηγούν σε διαπίστωση μόνιμης αναπηρίας οποιουδήποτε βαθμού ή προσωρινής αναπηρίας για διάστημα άνω των έξι μηνών, σύμφωνα με τη νομοθεσία περί Κοινωνικής Ασφάλισης».

Η πέμπτη τελική διάταξη του γενικού νόμου περί κρατικού προϋπολογισμού του έτους 2018 τροποποίησε το νόμο 35/1995, συμπεριλαμβάνοντας σημαντικές βελτιώσεις σχετικά με τη χορήγηση ενισχύσεων σε πρόσωπα *που θεωρούνται θύματα βίας λόγω φύλου*. Η εν λόγω τροποποίηση απαιτούταν από τις διατάξεις του κρατικού συμφώνου για τη βία βάσει του φύλου, με καινοτομίες στα κάτωθι σημεία:

Οι ενισχύσεις προβλέπονται για ευρύτερο φάσμα δικαιούχων. Γυναίκες πολίτες οποιουδήποτε κράτους, που βρίσκονται στην Ισπανία κατά τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος, έχουν δικαίωμα να λάβουν τις εν λόγω ενισχύσεις. Αυτό ισχύει ανεξάρτητα από το διοικητικό καθεστώς της αιτούσας, εφόσον είναι θύμα βίας λόγω φύλου, υπό τις προϋποθέσεις που τίθενται στον οργανικό νόμο 1/2004, της 28ης Δεκεμβρίου, για τη λήψη μέτρων ολοκληρωμένης προστασίας κατά της βίας με βάση το φύλο (βία λόγω φύλου μεταξύ συντρόφων ή πρώην συντρόφων). Ως εκ τούτου, οι γυναίκες αυτές μπορούν να λάβουν οικονομικές ενισχύσεις, εφόσον τα εγκλήματα που τελέστηκαν εις βάρος τους είναι αποτέλεσμα πράξης βίας κατά των γυναικών.

Στην περίπτωση άλλων γυναικών, οφείλει να πληρούται μια πρόσθετη προϋπόθεση καταβολής αποζημίωσης από το Δημόσιο. Οφείλουν να είναι πολίτες Ισπανίας ή άλλου κράτους μέλους της ΕΕ κατά τον χρόνο τέλεσης του εγκλήματος. Τα πρόσωπα ως προς τα οποία δεν πληρούται η ως άνω προϋπόθεση, οφείλουν να έχουν συνήθη νόμιμη διαμονή στην Ισπανία, άλλως να είναι πολίτες κράτους, στο οποίο αναγνωρίζονται ενισχύσεις ανάλογες με τις προβλεπόμενες στην Ισπανία. Εξαιρούνται με τον τρόπο αυτό από το πεδίο εφαρμογής η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, η προστασία των οποίων αποτελεί μία από τις τρέχουσες προτεραιότητες της ΕΕ, καθώς και θύματα που υφίστανται βία βάσει του φύλου σε άλλο πλαίσιο, εκτός της σχέσης μεταξύ συντρόφων ή πρώην συντρόφων.

Από την άλλη πλευρά, *το ποσό της ενίσχυσης αυξάνεται στην περίπτωση θυμάτων εγκλημάτων βάσει του φύλου.* Ομοίως, σε περίπτωση θανάτου, η ενίσχυση αυξάνεται κατά 25%, εφόσον δικαιούχος είναι ανήλικο παιδί ή ενήλικος με αναπηρία.

Η προθεσμία υποβολής της αίτησης οικονομικής ενίσχυσης εκτείνεται επίσης από ένα σε τρία έτη (κατ' απαίτηση του κρατικού συμφώνου) σε περιπτώσεις θυμάτων βίας βάσει του φύλου μεταξύ συντρόφων ή πρώην συντρόφων.

Ο νόμος προβλέπει τη δυνατότητα *χορήγησης προσωρινής ενίσχυσης* πριν από την οριστική απόφαση περάτωσης της ποινικής διαδικασίας. Η προσωρινή ενίσχυση χορηγείται υπό τον όρο ότι διαπιστώνεται η επισφαλής οικονομική κατάσταση, στην οποία θα καταλειπόταν το θύμα ή οι δικαιούχοι του. Ωστόσο, σε περιπτώσεις θυμάτων βίας λόγω φύλου, μπορεί να χορηγηθεί προσωρινή ενίσχυση ανεξαρτήτως της οικονομικής κατάστασης του θύματος ή των δικαιούχων του.

Σχετικά με τον *βαθμό εφαρμογής του νόμου,* σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία, από Οκτώβριο 2015, ο συνολικός αριθμός των αιτήσεων που υπεβλήθησαν ανήλθε σε 10.832, εκ των οποίων έγινε δεκτό μόλις το 29,77%.

Στο ισπανικό νομικό πλαίσιο, αναφορά στο σύστημα αποζημίωσης από το Δημόσιο εξευρίσκεται στον νόμο 29/2011 για την αναγνώριση και την ολοκληρωμένη προστασία των θυμάτων τρομοκρατίας. Στην περίπτωση αυτή, οι κρατικές αρχές φέρουν ευθύνη επειδή απέτυχαν να παράσχουν προστασία στους πολίτες. Σε αντίθεση με τον νόμο 35/1995, ο νόμος 29/2011 προβλέπει ότι η διαδικασία κινείται από το Υπουργείο Εσωτερικών Υποθέσεων. Στον νόμο 35/1995 προβλέπεται ότι οι ίδιοι οι επιζήσαντες οφείλουν να κινήσουν τη διαδικασία. Περαιτέρω, ο νόμος 29/2011 θεσπίζει την κάλυψη ευρύτερης κατηγορίας ζημιών προς αποκατάσταση, συμπεριλαμβανομένων επίσης έκτακτων ενισχύσεων, εργασιακών δικαιωμάτων, εκπαιδευτικών βοηθημάτων κ.λπ. Μια ακόμη άξια μνείας διαφορά σχετίζεται με το ύψος του ποσού των ενισχύσεων και τον αριθμό των διαθέσιμων ενισχύσεων.

Σχετικά με την καταβλητέα από τον δράστη αποζημίωση, ο ποινικός κώδικας ρυθμίζει το ζήτημα της αστικής ευθύνης που γεννάται από την αξιόποινη πράξη, η οποία συνίσταται στην υποχρέωση απόδοσης των αγαθών, αποκατάστασης ή αποζημίωσης για τη ζημία που προκλήθηκε από την πράξη. Συνεπώς, γεννάται υποχρέωση αποζημίωσης του θύματος. Η εν λόγω υποχρέωση βαρύνει τον δράστη ή οποιοδήποτε άλλο εμπλεκόμενο πρόσωπο.

Ο ζημιωθείς από το έγκλημα δύναται, με βάση τον νόμο:

- να επιλέξει να ασκήσει την αξίωση του για αστική ευθύνη στα πλαίσια της πολιτικής ή της ποινικής δικαιοδοσίας, κατά τα προβλεπόμενα στη διάταξη του άρθρου 109 του Ποινικού Κώδικα·
- να παραιτηθεί από το δικαίωμα άσκησης της αξίωσής του για αστική ευθύνη·
- να επιφυλαχθεί ρητά σχετικά με τη δυνατότητα ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, σε μεταγενέστερη δίκη. Εάν δεν συμβεί αυτό, η απόφαση του ποινικού δικαστηρίου οφείλει επί της αρχής να επιληφθεί επί του ζητήματος της αστικής ευθύνης.

Συνεπώς, ο ζημιωθείς μπορεί να επιλέξει μεταξύ της έγερσης της αξίωσης ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων, στη βάση της ευθύνης που γεννάται από την αξιόποινη πράξη, αποζημίωση για την οποία επιδικάζεται με την απόφαση που ολοκληρώνει τη διαδικασία, ή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Για την έγερση αξίωσης ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητη η άσκηση αγωγής ενώπιον τους.

Οι υποθέσεις βίας κατά γυναικών εγείρουν προβληματισμό. Στην πράξη, όταν ενημερώνονται για τις διαφορετικές ενέργειες που μπορούν να αναληφθούν, μεταξύ των οποίων η δυνατότητα αξίωσης αποζημίωσης για αστική ευθύνη, στις περισσότερες

περιπτώσεις παραιτούνται από το σχετικό δικαίωμα, διότι το πρωταρχικό τους μέλημα είναι να μπορούν να ζουν ελεύθερα. Φοβούνται, επίσης, ότι η περιουσιακή αξίωση θα μπορούσε να θεωρηθεί ως το κύριο κίνητρό τους. Ομοίως, οφείλει να επισημανθεί η δυσχέρεια που έχει διαπιστωθεί σχετικά με την ποσοτική αποτίμηση της συναισθηματικής βλάβης που τους προκαλεί η βία.

Ως εκ τούτου, η πραγματικότητα καταδεικνύει ότι ελάχιστες γυναίκες θύματα βίας λόγω φύλου επιτυγχάνουν να αποκτήσουν πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες και μέσα για να διεκδικήσουν αποζημίωση, και ακόμη λιγότερες είναι εκείνες στις οποίες πραγματικά εν τέλει καταβάλλεται, καθώς πολυάριθμοι φραγμοί και εμπόδια παρακωλύουν την πρόσβαση των θυμάτων στο δικαίωμα· σε αυτά περιλαμβάνονται, πέραν των προαναφερθέντων: η έλλειψη ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών, οι οποίοι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, μετέχουν στην ποινική διαδικασία, η έλλειψη πρόσβασης σε νομική συμβουλευτική και επαρκή ενημέρωση, η μακρά διάρκεια των ποινικών και αστικών διαδικασιών και, σε περίπτωση αλλοδαπών θυμάτων, η επιστροφή ή η απέλαση στη χώρα καταγωγής τους πριν την έκδοση της απόφασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3
ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗΣ ΖΗΜΙΑΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ ΒΛΑΒΗΣ

3.1. ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΖΗΜΙΑΣ

Σε γενικές γραμμές, αποζημίωση επιδικάζεται στον βαθμό που η ζημία είναι το αποτέλεσμα διαπιστωθείσας παραβίασης. Ως εκ τούτου, πρέπει να θεμελιωθεί σαφής αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της ζημίας, η αποκατάσταση της οποίας αξιώνεται, και της τελεσθείσας πράξης, η οποία πρέπει να είναι παράνομη και υπαίτια.

Η σημασία της θεμελίωσης αιτιώδους σύνδεσης μεταξύ της εγκληματικής πράξης και της ζημίας που προκλήθηκε έγκειται στην αρχή ότι ένα πρόσωπο πρέπει να ευθύνεται μόνο για τη ζημία καθαυτή και καθ' ό μέτρο προκλήθηκε με τις πράξεις του. Με άλλα λόγια, προκειμένου να θεμελιωθεί ευθύνη ενός προσώπου για τη ζημία που προκάλεσε, πρέπει να θεμελιωθεί αιτιώδης σχέση μεταξύ της παράνομης πράξης του και των συνεπειών της. Έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες για την θεμελίωση της αιτιώδους συνάφειας.

Ανάμεσα στις θεωρίες αυτές είναι η λεγόμενη «θεωρία του ισοδύναμου των όρων» (*conditio sine qua non*). Σύμφωνα με αυτήν, το αποφασιστικό κριτήριο για το ερώτημα εάν η κρίσιμη πράξη αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση πρόκλησης της ζημίας είναι ότι η ζημία δεν θα είχε επέλθει, αν δεν είχε προηγηθεί η υπό κρίση πράξη. Η αιτιότητα, με την έννοια που γίνεται κατανοητή από τη θεωρία του ισοδύναμου των όρων, θα μπορούσε να χαρακτηρισθεί ως «λογική αιτιότητα». Ως εκ τούτου, η αποδοχή της θεωρίας του ισοδύναμου των όρων, σε συνδυασμό με την αρχή «όλα ή τίποτα», που διέπει το δίκαιο της αποζημίωσης (και η οποία σημαίνει ότι η υποχρέωση αποζημίωσης είτε γεννάται σε σχέση με τη ζημία συνολικά, είτε δεν γεννάται καθόλου), μπορεί ενίοτε να έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία θεμελίωσης ευθύνης, στην περίπτωση που η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου (υπό την έννοια της λογικής αιτιότητας) μεταξύ της νόμιμης αιτίας της ευθύνης και της ζημίας, είναι απλώς και μόνον πιθανή. Τα άδικα αποτελέσματα στα οποία μπορεί να οδηγήσει αυτή η παραδοσιακή αντίληψη περί αιτιότητας, θα μπορούσαν να αρθούν με την αποδοχή της ευθύνης του δράστη, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία η κρίσιμη ζημία είναι απλώς πιθανόν να προέκυψε ως αποτέλεσμα της πράξης του. Με αυτή την παραδοχή, ο αιτιώδης σύνδεσμος, ως προϋπόθεση θεμελίωσης της ευθύνης, δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως απαίτηση να υπάρχει συγκεκριμένη σχέση ανάμεσα στην αιτία και στο αποτέλεσμα (λογική αιτιότητα), αλλά ως πιθανότητα η ζημία από τη συμπεριφορά να συνιστά τη νόμιμη αιτία της ευθύνης (πιθανή αιτιότητα).

Οι ως άνω παραδοχές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση των πράξεων βίας κατά γυναικών και της αποζημίωσης τους. Κατ' αρχάς, προκειμένου να προσδιοριστεί η σχέση ανάμεσα στο τελεσθέν έγκλημα και στη νόμιμη αποζημίωση που οφείλει να καταβληθεί, οφείλουν περαιτέρω να εξετασθούν τα κρίσιμα στην προκειμένη περίπτωση προστατευτέα έννομα αγαθά. Με άλλα λόγια, οφείλει να αξιολογηθεί ποια αγαθά του θύματος εθίγησαν, με περαιτέρω επίδραση στην ποιότητα ζωής του μετά το έγκλημα. Η ζημία συνδέεται άρρηκτα με την αποζημίωση. Ως εκ τούτου, κάθε προστατευόμενο και εν

συνεχεία θιγέν αγαθό αναπόφευκτα εκλαμβάνεται και ταξινομείται με βάση τη σημασία και την αξία που του αποδίδεται, όπως αξιολογείται από τα νομικά συστήματα ανά τον κόσμο. Για παράδειγμα, ένα έγκλημα κατά των γυναικών μπορεί να κυμαίνεται από βίαιη ανθρωποκτονία, βιασμό, σεξουαλική παρενόχληση έως ακόμη και λεκτική κακοποίηση θίγουσα την αξιοπρέπεια. Εν προκειμένω, η διάκριση έχει ιδιαίτερη σημασία για την ποσοτική αποτίμηση της αποζημίωσης. Πράγματι, δεν επηρεάζει κάθε έγκλημα τη γυναίκα με την ίδια ένταση και η διάκριση αυτή οφείλει να μην παραβλέπεται κατά τον προσδιορισμό του ποσού της οφειλόμενης αποζημίωσης. Η αρχή της αναλογικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική και διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο κατά την αξιολόγηση του αιτιώδους συνδέσμου σε σχέση με την προκληθείσα ζημία και, φυσικά, περαιτέρω, με την αποζημίωση που δικαιούται το θύμα.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι η διάκριση ανάμεσα σε προσβληθέντα έννομα αγαθά είναι, με νομικούς όρους, σχετικά σαφής, ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να συνδράμει τον δικαστή στον καθορισμό της αποζημίωσης, κατά τη συνεκτίμηση της σοβαρότητας της ζημίας, υλικής και ηθικής, που υπέστη το θύμα, δεν θα πρέπει να περιορίζεται αυστηρά από τους όρους της λογικής αιτιότητας. Ειδικότερα, οφείλει να επισημανθεί ότι, ανεξαρτήτως της σαφήνειας της νομικής διάκρισης περί θιγέντων εννόμων αγαθών, στην περίπτωση εγκλημάτων κατά των γυναικών, λόγω της εξαιρετικά προσωπικής φύσης αυτών των εγκλημάτων, μια *«προσέγγιση λογικής αιτιότητας»* θα παρίστατο ανεπαρκής, ή θα είχε ακόμη και ως αποτέλεσμα να παραλειφθούν σημαντικοί παράγοντες, των οποίων δεν είναι πάντοτε ευχερής η απόδειξη. Σε αυτό ακριβώς το σημείο αποτυγχάνει η παραδοχή της αρχής της λογικής αιτιότητας, σε σχέση με τη συγκεκριμένη κατηγορία εγκλημάτων, και η ακολουθία της είναι τόσο εύθραυστη που θα μπορούσε να διαρραγεί αντικειμενικά, αποστερώντας το θύμα από την αποζημίωση που δικαιούται, απλώς και μόνον επειδή δεν μπορεί να αποδείξει, για παράδειγμα, πώς το έγκλημα επηρέασε τη θέλησή της να εργαστεί, τις σχέσεις της με τους συναδέλφους της κ.λπ. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η πιθανή αιτιότητα μεταξύ του εγκλήματος και της ζημίας θα έπρεπε και θα μπορούσε στην πράξη να επαρκεί, όσον αφορά στην ποσοτική αποτίμηση της αποζημίωσης. Γεγονότα και διαδικασίες που κείνται στον εσωτερικό κόσμο του θύματος, αποτελούν πάντοτε αντικείμενο εικασίας και ποτέ πλήρους απόδειξης. Δεν μπορούν όλες οι συνέπειες ενός εγκλήματος να είναι ορατές, υπολογίσιμες, ή να συνδέονται άμεσα και πέραν πάσης με αυτό. Γι’ αυτόν ακριβώς τον λόγο οφείλει να μην παραβλέπεται οποιαδήποτε έμμεση ζημία, ακόμη και στην περίπτωση που δεν είναι δυνατό να γίνει αντιληπτή, κατανοητή και να αποδειχθεί με αντικειμενικούς όρους. Συνολικά, σε περιπτώσεις τέτοιων εγκλημάτων, η ύπαρξη έμμεσων και, συχνά, πρακτικά και νομικά αδιόρατων συνεπειών του αδικήματος, που είναι παρούσες και σχεδόν πάντοτε στο όριο της παρανόησης, οδηγεί αναπόφευκτα στην υιοθέτηση της προσέγγισης περί πιθανής – αντί περί λογικής – αιτιότητας, προκειμένου να καταστεί δυνατός ο ορθός προσδιορισμός του δίκαιου ποσού αποζημίωσης για το θύμα.

3.2. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΠΙΕΙΚΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ

Τον Σεπτέμβριο του 1997, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης υιοθέτησε το Ψήφισμα (77) 27 σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Με το Ψήφισμα αυτό συνίσταται στα κράτη μέλη να προβλέψουν κρατική αποζημίωση για τα θύματα εκ προθέσεως βίας, ή τα εξαρτώμενα από αυτά πρόσωπα, στις

περιπτώσεις που η αποζημίωση δεν μπορεί να διασφαλιστεί με οποιοδήποτε άλλο μέσο, και να διατυπώσουν κατευθυντήριες γραμμές. Το Ψήφισμα (77) 27 βασίζεται στην παραδοχή της επιείκειας και της κοινωνικής αλληλεγγύης, ως βασικών αρχών για την αποζημίωση. Οι ίδιες αρχές διέπουν την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Αποζημίωση των Θυμάτων Εγκλημάτων Βίας.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στις υποθέσεις Βαρνάβας και λοιποί κατά Τουρκίας (αρ. αιτήσεως 16064/90, παρ. 224[16]), Κύπρος κατά Τουρκίας (αρ. αιτήσεως 25781/94, παρ. 56[17]), και Γεωργία κατά Ρωσίας (αρ. αιτήσεως 13255/07, παρ. 73[18]), επιβεβαίωσε ότι για τον υπολογισμό της προς επιδίκαση ικανοποίησης για ηθική βλάβη «κατευθυντήρια αρχή είναι η επιείκεια, η οποία κυρίως συνεπάγεται ευελιξία και αντικειμενική αξιολόγηση του τι θεωρείται δίκαιο, ορθό και εύλογο, υπό το φως του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένης όχι μόνο της κατάστασης του προσφεύγοντος, αλλά και του συνολικού πλαισίου εντός του οποίου έλαβε χώρα η παραβίαση». Η ικανοποίηση για μη περιουσιακή βλάβη που επιδικάζεται από το Δικαστήριο εξυπηρετεί τον σκοπό της αναγνώρισης του γεγονότος ότι προκλήθηκε μη περιουσιακή βλάβη συνεπεία της παραβίασης θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος και αντανακλά, με ευρύτατους όρους, τη σοβαρότητα της βλάβης, όπως επισημαίνεται στις υποθέσεις Al-Jedda κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αρ. Αιτήσεως 27021/08, παρ. 114[19]) και Al-Skeini και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αρ. Αιτήσεως 55721/07, παρ. 182[20]). Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η ικανοποίηση αυτού του είδους της βλάβης «συνεπάγεται ευελιξία και αντικειμενική αξιολόγηση του τι θεωρείται δίκαιο, ορθό και εύλογο, υπό το φως του συνόλου των περιστάσεων της υπόθεσης».

Στον Πρακτικό Οδηγό του Δικαστηρίου τα ανωτέρω διατυπώνονται ως εξής: *«Περαιτέρω, το Δικαστήριο επιδικάζει ικανοποίηση μόνο στον βαθμό που είναι «δίκαιη» (équitable στο γαλλικό κείμενο), υπό το φως των συνθηκών. Συνεπώς, λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε υπόθεσης. Το Δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί ότι η διαπίστωση παραβίασης της Σύμβασης αποτελεί αφ' εαυτής επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για κάποιες παραβιάσεις, χωρίς να είναι αναγκαία η παροχή χρηματικής αποζημίωσης. Μπορεί, επίσης, για λόγους επιείκειας να επιδικάσει ποσό χαμηλότερο από την αξία της πραγματικής ζημίας που προκλήθηκε ή από τα πραγματοποιηθέντα κόστη και δαπάνες, ή και να μην επιδικάσει κανένα ποσό. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί πρόκληση ζημίας, και εφόσον το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι αναγκαία η χρηματική αποκατάστασή της, θα προβεί στη σχετική αξιολόγηση κατά τους κανόνες της επιείκειας, σύμφωνα με τα πρότυπα που έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του».*

Τα κριτήρια της «αρχής της επιείκειας», τα οποία αξιοποιεί το Δικαστήριο για τον υπολογισμό της δίκαιης ικανοποίησης είναι: α) η σοβαρότητα της παραβίασης, β) παράγοντες σχετικοί με τον προσφεύγοντα και γ) παράγοντες σχετικοί με το συνολικό πλαίσιο.

Συνεπώς, η επιείκεια αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τον ποσοτικό προσδιορισμό της ζημίας και οφείλει να αξιοποιηθεί σε περιπτώσεις πράξεων βίας κατά των γυναικών. Ο δικαστής οφείλει να επιδείξει ευελιξία και να εκτιμήσει αντικειμενικά τι είναι δίκαιο, ορθό και εύλογο, υπό το φως των περιστάσεων της υπόθεσης, λαμβάνοντας

[16] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-94162%22]
[17]https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144151%22]}
[18] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-189019%22]
[19] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105612%22]
[20] https://www.refworld.org/pdfid/4e2545502.pdf

υπόψη και τα τρία προαναφερθέντα στοιχεία για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης: τη σοβαρότητα του αδικήματος (ήτοι την ένταση και τη διάρκειά του, καθώς και τις συνέπειές του και τη βλάβη που προκάλεσε), τους σχετικούς με το θύμα παράγοντες (όπως την ηλικία, το υπόβαθρο, τη ψυχολογική και σωματική υγεία και το συντρέχον πταίσμα) και τους σχετικούς με το γενικό πλαίσιο παράγοντες (όπως, για παράδειγμα, τις εγχώριες οικονομικές συνθήκες).

Αυτή η ανά περίπτωση *(ad hoc)* εξέταση των προαναφερθέντων παραγόντων εξυπηρετεί, σε τελική ανάλυση, ένα είδος δικαιοσύνης, το οποίο δεν μπορεί και δεν πρέπει να παραβλέπεται, ούτε από νομικής, ούτε από κοινωνικο-οικονομικής απόψεως. Ακολούθως, καθίσταται απολύτως σαφές ότι, οι ίδιοι παράγοντες που οφείλουν να συνεκτιμηθούν σχετικά με τον προσδιορισμό της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης του θύματος, συμπίπτουν με ορισμένους από τους παράγοντες που αποτέλεσαν εξαρχής τη γενεσιουργό αιτία της εγκληματικής συμπεριφοράς. Οποιοδήποτε τυχόν συντρέχον πταίσμα του θύματος, το κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου γεννήθηκε και διαπράχθηκε η εγκληματική συμπεριφορά, αποτελεί, συγχρόνως, το πλαίσιο εντός του οποίου μια συγκεκριμένη εγκληματική πράξη προλαμβάνεται, αντιμετωπίζεται ή αποκαθίσταται. Εάν τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης ανά τον κόσμο εργάζονταν για τον αποτελεσματικότερο τρόπο αντιμετώπισης, δηλαδή την πρόληψη, θα λαμβάνονταν υπόψη οι ίδιοι ακριβώς παράγοντες για την αποτελεσματική μεταρρύθμιση της νομοθεσίας και τη διασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου προληπτικής προστασίας.

3.3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ

Η κοινωνική και επαγγελματική κατάσταση του θύματος και ο τρόπος με τον οποίο η παράνομη πράξη επέδρασε σε αυτήν αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την ποσοτική αποτίμηση της περιουσιακής ζημίας και της ηθικής βλάβης, σε περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών, καθώς είναι κοινώς αποδεκτό ότι το έγκλημα επηρεάζει αρνητικά την απασχόληση του θύματος: μπορεί να θεωρήσει αδύνατη την επιστροφή στην εργασία μετά από την εμπειρία της θυματοποίησης, ενώ η απόδοση στην εργασία μπορεί να επηρεαστεί δυσμενώς, με αποτέλεσμα τον υποβιβασμό, την απώλεια αποδοχών και, ενδεχομένως, την απόλυση.[21]

Ο αντίκτυπος στην «ικανότητα απόκτησης και διατήρησης αμειβόμενης απασχόλησης» θεωρείται σημαντική συνέπεια της θυματοποίησης, και αποτελεί παράγοντα αξιολόγησης της ζημίας, που έχει ερευνηθεί εκτενώς στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας/βίας μεταξύ συντρόφων. Στην περίπτωση των γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας έχει διαπιστωθεί χαμηλότερη παραγωγικότητα, συχνότερες απουσίες από την εργασία, εναλλαγή θέσεων εργασίας και, εν τέλει, ανεργία και, συνεπώς, μεγαλύτερη πιθανότητα λήψης κρατικής αρωγής. Εντοπίζεται αντίκτυπος σε δύο τουλάχιστον επίπεδα: οι προκαλούμενες από τη βία σωματικές βλάβες μπορεί να εμποδίζουν τη γυναίκα να εργαστεί, βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα, ενώ η βία μπορεί επίσης να προκαλέσει ψυχική καταπόνηση, με αρνητική επίδραση στην παραγωγικότητα κατά την εργασία. Ανάμεσα σε άλλες κατηγορίες εγκληματικών πράξεων, έχει αναφερθεί

[21] Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2005) *The impact of victimization*

ότι ο βιασμός έχει ουσιώδη επίδραση στην προσαρμογή της εργασίας.[22] Επομένως, παράγοντες που οφείλουν να διερευνηθούν και να συνεκτιμηθούν από αποφασίζοντα όργανα για την ποσοτική εκτίμηση της ζημίας είναι η δυσφορία που προκαλείται από την απώλεια της εργασίας και τη χαμηλότερη εργασιακή επίδοση του θύματος, η διάρκεια των απουσιών από την εργασία και η περίοδος ανεργίας/εξάρτησης από κοινωνική αρωγή, καθώς και η συναφής απώλεια εισοδήματος και ηθική βλάβη.

Έχει μελετηθεί ιδιαιτέρως ο αντίκτυπος διαφόρων κατηγοριών εγκληματικών πράξεων στην επαγγελματική κατάσταση του θύματος.

Εγκλήματα, όπως η σεξουαλική επίθεση ή παρενόχληση, που διαπράττονται στον χώρο εργασίας, αποτελούν αντικείμενο διακριτής μελέτης, ως ειδική κατηγορία που επηρεάζει ριζικότερα την εργασία του θύματος.[23] Παρά το γεγονός ότι τόσο άνδρες όσο και γυναίκες θα μπορούσαν να υποστούν σεξουαλική παρενόχληση, καταγράφεται συνηθέστερα σε βάρος γυναικών, ιδίως αυτών που εργάζονται στους τομείς των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, της εστίασης και της υγειονομικής περίθαλψης. Εκτός από τα προβλήματα υγείας - προβλήματα ψυχικής υγείας και καρδιαγγειακά νοσήματα - λόγω παρατεταμένης έκθεσης σε στρες, παρατηρούνται και άλλες συνέπειες, όπως χαμηλότερο ηθικό, συχνότερες απουσίες από την εργασία, εναλλαγή θέσεων εργασίας, χαμηλότερη παραγωγικότητα, μικρότερος βαθμός δέσμευσης, ελαττωμένη ικανοποίηση από την εργασία και χαμηλότερες επιδόσεις.[24] Επομένως, προκειμένου να αποτιμήσει τη ζημία που σχετίζεται με την κατάσταση της εργασίας του θύματος, το αποφασίζον όργανο ενδέχεται να οφείλει, εντός των ορίων της ισχύουσας νομοθεσίας και των παραδεκτών αποδεικτικών μέσων, να εξετάσει εις βάθος την οργανωτική κουλτούρα των χώρων εργασίας και ειδικότερα στην περίπτωση του θύματος, γεγονός το οποίο μπορεί να αποδείξει περισσότερα στοιχεία σχετικά με τη φύση του αδικήματος που διαπράχθηκε και την περιουσιακή ζημία και ηθική βλάβη που προκάλεσε στο πρόσωπο.

Μεταξύ άλλων εγκλημάτων, που πλήττουν κατά κύριο λόγο τις γυναίκες, η παρενοχλητική παρακολούθηση έχει αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης έρευνας, καθώς θεωρείται ότι στην περίπτωσή της το θύμα «βιώνει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής», συμπεριλαμβανομένης της παραίτησης ή απώλειας εργασίας λόγω διαρκών τηλεφωνημάτων του «διώκτη» στον χώρο εργασίας, απειλών βίας κατά συναδέλφων ή εργοδοτών και έμμεσης διατάραξης της απασχόλησης.[25] Όπως και στην περίπτωση της σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία (βλ. ανωτέρω), το αποφασίζον όργανο ενδέχεται να αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες κατά την αξιολόγηση της ζημίας και κατά τη διαμόρφωση κρίσης για την αποζημίωση, δεδομένου ότι η παρενοχλητική παρακολούθηση διαπράττεται συχνά με ψηφιακά μέσα, και, ως εκ τούτου, ενδέχεται να είναι απαραίτητο να εξετασθεί μεγάλη ποσότητα ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων, τόσο σε σχέση με το ίδιο το έγκλημα, όσο και σε σχέση με τη ζημία που προκλήθηκε. Εν συνεχεία, προκειμένου να υπολογιστεί το μέγεθος της ζημίας που προκλήθηκε, οφείλουν να διερευνηθούν λεπτομερώς οι επιπτώσεις όλων των πτυχών της παρενοχλητικής παρακολούθησης στο περιβάλλον εργασίας του θύματος.

---

[22] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[23] Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2005) *The impact of victimisation*

[24]Gervais, R, Sexual harassment and victimisation: what happens in the workplace, OSHwiki.eu

[25]Korkodeilou, J. (2016) 'No place to hide': stalking victimization and its psycho-social effects. Manchester: University of Salford

Υποστηρίζεται ότι δεν επηρεάζεται αρνητικά μόνο η επαγγελματική, αλλά και η κοινωνική κατάσταση του θύματος: η θυματοποίηση θεωρείται ότι προκαλεί «μειωμένη λειτουργικότητα» στις κοινωνικές σχέσεις των θυμάτων, ιδίως αυτών που έχουν υποστεί εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας, η κοινωνική απομόνωση είναι «σύνηθες φαινόμενο» και, συχνά, μέρος της τακτικής του θύτη. Ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες θύματα έχουν μικρότερο επίπεδο κοινωνικής υποστήριξης, γεγονός που οδηγεί σε αυξημένη συναισθηματική δυσφορία. Επιπλέον, πολλά θύματα απομονώνονται, αφού υποστούν εγκληματική πράξη.[26] Γίνεται επίσης δεκτό ότι η παρενοχλητική παρακολούθηση έχει «καταστροφικές συνέπειες για την κοινωνική ζωή και τις σχέσεις των θυμάτων».[27] Όσον αφορά στην κοινωνική κατάσταση του θύματος, ο βαθμός δυσφορίας εξαιτίας της απόσυρσης και της μειωμένης/ανύπαρκτης κοινωνικής στήριξης οφείλει να διερευνηθεί με όλα τα παραδεκτά αποδεικτικά μέσα, στο πλαίσιο του οικείου νομικού συστήματος και, αντίστοιχα, να επιδικαστεί χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη.

Περάν της θετικής ζημίας του θύματος, οφείλει επίσης να συνεκτιμάται το γεγονός ότι η θυματοποίηση μπορεί, επιπλέον, να οξύνει το αίσθημα ανασφάλειας του προσώπου και να συνεπάγεται «προσδοκία» ελαττωμένης γενικής ικανοποίησης από τη ζωή - ζήτημα που δεν έχει εντούτοις τεκμηριωθεί επαρκώς επιστημονικά.[28] Η προκαλούμενη εξ αυτού του λόγου δυσφορία είναι επίσης παράγοντας που οφείλει να συνεκτιμηθεί με διαφορετικά αποδεικτικά μέσα, καθώς ενδέχεται να αντιστοιχεί σε ανάλογη αποζημίωση.

3.4. ΣΧΕΣΗ ΘΥΜΑΤΟΣ – ΔΡΑΣΤΗ

Η Οδηγία 2012/29/ΕΕ[29], που εκδόθηκε την 25η Οκτωβρίου 2012 από τα κράτη μέλη της ΕΕ, για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας εντός της ΕΕ, κάνει ειδική μνεία στα θύματα της βίας λόγω φύλου μεταξύ συντρόφων, στη σεξουαλική βία και στη βία στο πλαίσιο προσωπικών σχέσεων. Στο άρθρο 15 αντικατοπτρίζεται το δικαίωμα της απόδοσης των περιουσιακών στοιχείων και στο άρθρο 16 θεσπίζεται η εγγύηση ότι, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, εκδίδεται απόφαση για την αποζημίωση του θύματος από μέρους του δράστη, εντός εύλογης προθεσμίας. Η υπό κρίση Οδηγία επισημαίνει επίσης στην αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 38 ότι «Οι υπηρεσίες ειδικής υποστήριξης θα πρέπει να βασίζονται σε ολοκληρωμένη και στοχευμένη προσέγγιση η οποία λαμβάνει υπόψη κυρίως τις ειδικές ανάγκες των θυμάτων, τη σοβαρότητα της βλάβης που υπέστησαν λόγω της αξιόποινης πράξης, καθώς και *τη σχέση ανάμεσα στα θύματα, τους δράστες, τα παιδιά και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τους*».

---

[26] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[27]Korkodeilou, J. (2016) 'No place to hide': stalking victimization and its psycho-social effects. Manchester: University of Salford

[28] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[29] Οδηγία 2012/29/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012 , για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου. https://www.boe.es/doue/2012/315/L00057-00073.pdf

Η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης εγκρίθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης το 2011. Πρόκειται για νομικά δεσμευτικό περιφερειακό όργανο, που αντιμετωπίζει συνολικά τις διαφορετικές μορφές βίας των ανδρών κατά των γυναικών στην Ευρώπη και είναι η πρώτη ευρωπαϊκή συνθήκη που κατοχυρώνει ευρύ φάσμα νομικώς δεσμευτικών υποχρεώσεων για την αντιμετώπιση όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών. Προβλέπει ρητά ότι η εφαρμογή από τα μέρη των διατάξεων της Σύμβασης, *ιδίως των διατάξεων για την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, διασφαλίζεται χωρίς διακρίσεις επί οποιασδήποτε βάσεως,* όπως του φύλου, του γένους, της φυλής, του χρώματος, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της σύνδεσης με εθνική μειονότητα, της περιουσίας, της γενεαλογικής καταγωγής, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου, της ηλικίας, της κατάσταση της υγείας, της αναπηρίας, της οικογενειακής κατάστασης, του καθεστώτος μετανάστη ή πρόσφυγα ή άλλου καθεστώτος.[30]

Στη διάταξη του άρθρου 30 σχετικά με την παροχή αποζημίωσης προβλέπεται ότι ότι «Τα μέρη λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά ή άλλα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι τα θύματα δικαιούνται να διεκδικήσουν αποζημίωση από τους δράστες οποιωνδήποτε αδικημάτων διαπιστώνονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας Σύμβασης». Ομοίως, στην ίδια διάταξη προβλέπεται ότι «Επαρκής κρατική αποζημίωση χορηγείται σε εκείνα τα άτομα τα οποία έχουν υποστεί σοβαρή σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας τους, στον βαθμό που αυτή η βλάβη δεν καλύπτεται από άλλες πηγές, όπως ο δράστης, η ασφαλιστική κάλυψη ή κρατικά επιδοτούμενες υγειονομικές και κοινωνικές παροχές εντός ευλόγου χρόνου. Αυτό δεν αποκλείει τα μέρη από το να διεκδικήσουν από τον δράστη την επιστροφή της αποζημίωσης που επιδικάσθηκε, εφόσον καταβάλλεται η δέουσα προσοχή για την ασφάλεια του θύματος». Στη διάταξη του άρθρου 46 της Σύμβασης προβλέπονται οι εξής επιβαρυντικές περιστάσεις που οφείλουν να ληφθούν υπόψη: *«το αδίκημα διαπράχθηκε κατά του πρώην ή του νυν συζύγου ή συντρόφου, όπως διαλαμβάνεται στην εθνική νομοθεσία, από μέλος της οικογένειας, από άτομο που συμβιώνει με το θύμα ή άτομο που έχει προβεί σε κατάχρηση της εξουσίας του· το αδίκημα διαπράχθηκε εναντίον ατόμου το οποίο είχε καταστεί ευάλωτο συνεπεία ειδικών συνθηκών».*

Συμπερασματικά, τόσο η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης όσο και η Ευρωπαϊκή Οδηγία για τα θύματα της εγκληματικότητας (2012/29/ΕΕ), ορίζουν ως παράγοντα που οφείλει να συνεκτιμάται κατά τον προσδιορισμό της αποζημίωσης, τη διασφάλιση της αποκατάστασης, και ως επιβαρυντική περίσταση κάθε εγκλήματος, την ύπαρξη σχέσης μεταξύ θύματος και δράστη. Οφείλει, λοιπόν, να λαμβάνεται υπόψη η σχέση αυτή, ως σημαντικός παράγοντας ευαλωτότητας του θύματος, όπως και άλλοι παράγοντες – για παράδειγμα, η σύνδεση με εθνική μειονότητα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου – οι οποίοι ενδέχεται να έχουν επιβαρυντική επίδραση στις συνέπειες που υφίσταται το θύμα. Επομένως, η σχέση μεταξύ θύματος και δράστη μπορεί να συνεκτιμηθεί ως δείκτης της σοβαρότητας της βλάβης.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερης μνείας χρήζει το γεγονός ότι τα περί αποκατάστασης και αποζημίωσης τυγχάνουν εφαρμογής σε σχέσεις συνοίκησης, σχέσεις ελεύθερης συμβίωσης ή στενές σχέσεις, στην περίπτωση που στη βία κατά των γυναικών εμπλέκεται ο σύντροφος ή ο πρώην σύντροφος, καθώς και όταν υπάρχουν παιδιά που είναι προϊόν της

[30]Συμβούλιο της Ευρώπης, Σύμβαση για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας. Άρθρο 4 – Θεμελιώδη δικαιώματα, ισότητα και μη διακριτική μεταχείριση. https://rm.coe.int/1680462543

σχέσης· με άλλα λόγια, όταν ο δράστης είναι ο πατέρας (ή ο πατριός). Η Ευρωπαϊκή Οδηγία για τα θύματα της εγκληματικότητας (2012/29/ΕΕ) είναι σαφής εν προκειμένω, προβλέποντας στην αιτιολογική σκέψη 17 ότι: «Οι γυναίκες που υπήρξαν θύματα βίας λόγω φύλου και τα παιδιά τους συχνά απαιτούν ειδική υποστήριξη και προστασία λόγω του υψηλού κινδύνου δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, εκφοβισμού και αντεκδίκησης που συνδέονται με τέτοιου είδους βία». Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 18: «Η βία στο πλαίσιο στενών σχέσεων αποτελεί σοβαρό και συχνά συγκεκαλυμμένο κοινωνικό πρόβλημα που μπορεί να προκαλεί συστηματικό ψυχολογικό και σωματικό τραυματισμό με σοβαρές συνέπειες, διότι ο δράστης είναι πρόσωπο το οποίο ευλόγως έχει την εμπιστοσύνη του θύματος. Οι γυναίκες θίγονται δυσανάλογα από αυτήν τη μορφή βίας και η κατάσταση μπορεί να είναι χειρότερη αν η γυναίκα είναι εξαρτημένη από τον δράστη οικονομικά, κοινωνικά ή όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής της».

Περιπτώσεις σεξουαλικής βίας ή σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, που διαπράττονται από συγγενή ή πρόσωπο του στενού περιβάλλοντος του θύματος (όταν ο δράστης έχει τον ρόλο του δασκάλου, του εκπαιδευτή, του προπονητή, του μέλους θρησκευτικής ομάδας, του οικογενειακού φίλου κ.λπ.), μπορούν, επίσης, να ενταχθούν στο πλαίσιο της περιπτωσιολογίας, που προβλέπεται από τις διατάξεις της Οδηγίας, καθώς πρόκειται για καταστάσεις στις οποίες ο δράστης είναι πρόσωπο το οποίο η επιζήσασα θα έπρεπε να είναι σε θέση να εμπιστευτεί. Όσο πιο στενή είναι η οικογενειακή σχέση του δράστη με το πρόσωπο εναντίον του οποίου ασκείται βία, ή όσο μεγαλύτερη είναι η ισχύς που κατέχει ο δράστης στη σχέση (συγγενείς, δάσκαλοι, διευθυντές, γιατροί, δυνάμεις ασφαλείας ή άτομα με εξουσία και/ή ισχύ πάνω στο κορίτσι, έφηβο ή γυναίκα), τόσο μεγαλύτερη είναι η βλάβη που προκαλείται και η οποία πρέπει να αποκατασταθεί. Οι περιπτώσεις παρενόχλησης, σεξουαλικής ή άλλης μορφής βίας κατά γυναικών, οι οποίες δεν έχουν νομιμοποιηθεί ως προς το διοικητικό τους καθεστώς, ή κατά μεταναστριών, όπως και οι περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών στο πλαίσιο εργασιακών σχέσεων, αποτελούν, επίσης, παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο η σχέση ισχύος μεταξύ γυναίκας και δράστη μπορεί να επιτείνει τη βλάβη, με αποτέλεσμα να απαιτείται ειδική αποκατάσταση και αποζημίωση. Οι ηλικιωμένες γυναίκες, που έχουν λιγότερους πόρους και προσωπικές ικανότητες λόγω της ηλικίας τους, και οι γυναίκες που ζουν σε αγροτικές περιοχές, στις οποίες η βία κατά των γυναικών είναι αόρατη και θεωρείται δικαιολογημένη, και στις οποίες, περαιτέρω, υπάρχουν λιγότεροι κοινωνικοί πόροι και μικρότερες δυνατότητες αστυνομικής προστασίας, σε σχέση με τις αστικές περιοχές, χρήζουν επίσης ιδιαίτερης μνείας. Το ίδιο και οι γυναίκες Ρομά, οι οποίες τελούν σαφώς σε κατάσταση έλλειψης ισχύος και συνιστούν ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα.[31]

Τα στοιχεία σχετικά με το μέγεθος της ζημίας, σε κάθε μία από τις προαναφερθείσες ειδικές περιστάσεις, είναι περιορισμένα, σε επίπεδο κρατών μελών της ΕΕ. Είναι επομένως σημαντικό τα κράτη να δεσμευτούν να προβούν σε βελτιώσεις στον τομέα της διερεύνησης της ζημίας και της αντίστοιχης ανάγκης αποκατάστασης και αποζημίωσης, προς τον πρόσθετο σκοπό της βελτίωσης των επιδόσεών τους στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μια καλή πρόταση, που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε όλα τα κράτη, θα ήταν η διεξαγωγή έρευνας μέσω συνεντεύξεων και προσέγγισης ομάδων διαφορετικών επαγγελματιών, που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της υπεράσπισης των

[31]Gender-based violence against women: a survey at the EU level. Summary of conclusions https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_en.pdf

ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση μεταξύ της ζημίας και των διαφόρων παραγόντων που προαναφέρθηκαν[32].

3.5. ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σε σχέση με τη βία κατά των γυναικών, με τις ανησυχητικά πολλές μορφές της, έχει ευτυχώς επί του παρόντος κατακτηθεί ένας βαθμός συνειδητοποίησης και ευαισθητοποίησης, που προηγουμένως φάνταζε αδιανόητος. Σε ένα διαρκώς τροποποιούμενο δικαιοδοτικό πλαίσιο, μεταξύ των αναρίθμητων πτυχών και των ευαίσθητων παραγόντων που οφείλουν να ληφθούν υπόψη, υπάρχει ένας που στην πραγματικότητα «βλέπει» τις γυναίκες υπό το καθαρό πρίσμα της κοινωνικής και πολιτικής ύπαρξης, ως ενεργά μέλη της κοινωνίας, ισότιμα με τους άνδρες. Είναι αλήθεια ότι, πέρα από το αιώνιο ζήτημα της ισότητας των φύλων στους τομείς των μισθών, του ωραρίου εργασίας, της σεξουαλικής παρενόχλησης και των «αφανών» προκαταλήψεων κατά των γυναικών, οι πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται επί του παρόντος για τις γυναίκες από το Ευρωπαϊκό Δικαιοδοτικό Σύστημα αποσκοπούν, πλέον, στη διεύρυνση της προστασίας και στη διασφάλιση προσήκουσας αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης για τα αναγνωρισμένα θύματα. Φυσικά, σε αυτή τη μεταστροφή εμπεριέχεται η αναγνώριση των πολυάριθμων τρόπων με τους οποίους ένα έγκλημα βίας κατά μιας γυναίκας επηρεάζει όχι μόνο τη συναισθηματική και την ψυχολογική της κατάσταση, την ψυχική και σωματική της υγεία, αλλά και το σύνολο των πτυχών της κοινωνικής της ζωής, συμπεριλαμβανομένης, βεβαίως, της ικανότητας εργασίας.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο, στην πραγματικότητα, είναι πρωταρχικής σημασίας η αξιολόγηση της ικανότητας εργασίας, μετά την διάπραξη εγκλήματος βίας, από τη δικαιοδοσία που θα διαμορφώσει κρίση επί του ποσού της αποζημίωσης που θα καταβληθεί στη γυναίκα - θύμα.

Αναφορικά με την αξιολόγηση της αποζημίωσης που καταβάλλεται σε περίπτωση απώλειας της ικανότητας εργασίας, κατ' αρχάς και σχεδόν ενστικτωδώς, το είδος αυτό αποζημίωσης γίνεται αντιληπτό υπό τους νομικούς όρους του αστικού δικαίου. Σε περίπτωση που γυναίκα εργαζόμενη απολέσει μόνιμα ή προσωρινά την ικανότητά της προς εργασία, συνεπεία εγκλήματος βίας που διαπράχθηκε εναντίον της, η αποζημίωση θα προσαρμοστεί αναλόγως. Δηλαδή, η αποζημίωση που εν τέλει θα καταβληθεί θα αποτελεί, στην πραγματικότητα, το αποτέλεσμα μιας σχετικά αυστηρής αριθμητικής ανάλυσης, κατόπιν μέτρησης των ημερών μη εργασίας και των απολεσθέντων εισοδημάτων. Σε τέτοιες περιπτώσεις παρατηρείται ενίοτε εσφαλμένη προσέγγιση, συχνά απότοκο του «νεαρού της ηλικίας» αυτών των νεοεισαχθέντων μηχανισμών υπεράσπισης στο δικαιοδοτικό σύστημα, αλλά και της παραπληροφόρησης. Αυτή συνίσταται, βασικά, στην αντίληψη του θύματος ότι η αποζημίωση που δικαιούται κατά νόμο, για την πληγείσα ικανότητα εργασίας της, εξαρτάται από το γενικό εισόδημα από την εργασία. Γι' αυτό, κρίνεται απαραίτητη, για λόγους νομικής σαφήνειας και προσωπικής αντίληψης, η επίγνωση και πλήρης κατανόηση, από πλευράς θυμάτων, ότι το μέγεθος της ζημίας που καλύπτεται και ικανοποιείται, είναι αυτό ακριβώς που υπέστησαν, ανεξαρτήτως του βαθμού της ανικανότητας προς εργασία. Αυτό σημαίνει, κυρίως, ότι, κατά τον προσδιορισμό του ποσού της καταβλητέας αποζημίωσης, ο δικαστής οφείλει πάντοτε να λαμβάνει υπόψη το μηνιαίο καθαρό ποσό που αποστερήθηκε το θύμα συνεπεία του

[32] OHCHR. "What are human rights?" https://www.ohchr.org/SP/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx

αδικήματος που διαπράχθηκε εναντίον του, αλλά και τυχόν περαιτέρω διαφυγόντα κέρδη, για παράδειγμα από απολεσθείσες επαγγελματικές ευκαιρίες.

Ένα ακόμη ζήτημα που συνδέεται με τα ανωτέρω είναι η αίσθηση ασφάλειας του θύματος. Αναφορικά με την περιουσιακή ζημία, η αποτροπή του αισθήματος οικονομικής ανασφάλειας και κοινωνικής απομόνωσης του θύματος (που είναι, δυστυχώς, η συνηθέστερη περίπτωση), όχι μόνο συντελεί στη διατήρηση του δεσμού της με την κοινωνία, αλλά την απαλλάσσει και από υπερβολικό στρες – με άλλα λόγια, διασφαλίζει την επιβίωσή της. Η κατοχύρωση και επιβολή εγγυήσεων προς τον σκοπό αυτό αναμφίβολα ενισχύει το θάρρος των θυμάτων, από την άποψη της ενδυνάμωσης για την καταγγελία των εγκλημάτων που διαπράττονται εναντίον τους - ένα πρόβλημα ως προς το οποίο έχουν γίνει πολλά θετικά βήματα, αλλά απομένουν πολλά ακόμη.

Σε σχέση με το ζήτημα της αποζημίωσης, οι ως άνω παραδοχές συνιστούν το ελάχιστο επίπεδο της νομικά κατοχυρωμένης προστασίας των γυναικών. Σε θέματα αποζημίωσης, είναι ιδιαιτέρως κρίσιμη η κατανόηση ότι κάθε υπόθεση πρέπει να εξετάζεται ατομικά και ανά περίπτωση (ad hoc), προκειμένου να διασφαλιστεί η αποκατάσταση της περιουσιακής ζημίας, αλλά και της ηθικής βλάβης του θύματος.

3.6. ΔΑΠΑΝΕΣ ΝΟΣΗΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ

Ένα ευαίσθητο και κρίσιμο ζήτημα, σχετικά με τη δίωξη των δραστών εγκλημάτων βίας, είναι ο υπολογισμός της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης που δικαιούται το θύμα για την περιουσιακή ζημία και την ηθική βλάβη που υπέστη συνεπεία του εγκλήματος. Η απονομή της δικαιοσύνης καλύπτει όχι μόνο τις συνέπειες του εγκλήματος από άποψη ποινικού δικαίου, αλλά και την αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση – ανατρέχοντας στους πρώτους καταγεγραμμένους κώδικες δικαίου (Χαμουραμπί).

Η αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση προσδιορίζεται από τους εμπλεκόμενους στην απονομή της δικαιοσύνης νομικούς λειτουργούς, είτε στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, κατά το στάδιο της απαγγελίας της καταδικαστικής απόφασης, είτε στο πλαίσιο της πολιτικής δίκης, εφόσον το θύμα ή ο νόμιμος εκπρόσωπός της επιθυμούν να ασκήσουν χωριστή αγωγή ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων.

Για τον υπολογισμό της ζημίας θα μπορούσε να προταθεί η χρήση ενός αλγορίθμου – πρόταση που ενέχει περιορισμούς και θα μπορούσε να εγείρει αμφισβητήσεις. Ένα ανθρώπινο και δίκαιο σύστημα απονομής δικαιοσύνης οφείλει να αποφεύγει την εκτίμηση των «τιμών και δαπανών» του εγκλήματος.

Τα θύματα συχνά διεκδικούν αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση, ανάλογη της προσωπικής τους συναισθηματικής εμπειρίας και βάσει υποκειμενικής αξιολόγησης των γεγονότων. Από την άλλη πλευρά, οι δικαστές και οι εισαγγελείς πρέπει να στηρίζονται τόσο σε υποκειμενικά όσο και σε αντικειμενικά αποδεικτικά στοιχεία. Ο υπολογισμός των δαπανών στις οποίες υπεβλήθη το θύμα εντάσσεται στην κατηγορία των αντικειμενικών αποδεικτικών στοιχείων.

Η παρούσα ενότητα προτείνει ένα γενικό πλαίσιο για τη διενέργεια τέτοιου είδους υπολογισμών.

Η διάκριση μεταξύ περιουσιακής ζημίας και ηθικής βλάβης εισάγεται από διαφορετικά νομικά συστήματα. Οι δαπάνες νοσηλείας και ιατρικής και ψυχολογικής περίθαλψης υπάγονται στην κατηγορία της περιουσιακής ζημίας, η οποία αποκαθίσταται μέσω της καταβολής αποζημίωσης.

Από αυτή την άποψη, η αξιολόγηση της αξιόποινης πράξης παρέχει ένα κατάλληλο σημείο αφετηρίας:

α) ως λειτουργία του νόμου: σοβαρότητα του εγκλήματος

β) από δικαστική, ψυχολογική και οικονομική σκοπιά: συνέπειες της αξιόποινης πράξης

Γενικές κατευθυντήριες οδηγίες

Το δικαίωμα στην υγεία είναι αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα κάθε πολίτη[33]. Οι πολίτες συνεισφέρουν σε ταμεία εθνικής υγειονομικής περίθαλψης ή κοινωνικής ασφάλισης και έχουν δικαίωμα σε ιατρική περίθαλψη σε περίπτωση τραυματισμού. Τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης διακρίνουν ανάμεσα σε βασική και προηγμένη περίθαλψη, καθώς και σε νοσοκομειακές και εξω-νοσοκομειακές υπηρεσίες. Διακριτή κατηγορία, που οφείλει να μελετάται χωριστά, συνιστούν οι παροχές αναπηρίας.

Ένα από τα κριτήρια εκτίμησης του κόστους είναι *ο αριθμός των ημερών συνεχούς ιατρικής περίθαλψης η οποία απαιτείται*, εντός και εκτός νοσηλευτικού ιδρύματος.

Για τον συστηματικό υπολογισμό άμεσων και έμμεσων δαπανών υγειονομικής περίθαλψης στις οποίες υποβάλλεται το θύμα ως αποτέλεσμα της αξιόποινης πράξης είναι αναγκαία η καταφυγή στη δικαστική λογιστική[34]. Ως αποδεικτικά στοιχεία, σε αυτές τις περιπτώσεις, μπορούν να αξιοποιηθούν εκθέσεις αυτοψίας, νοσοκομειακά διαγράμματα, ιατρικές συστάσεις και ημέρες αναρρωτικής άδειας, καθώς επίσης και τυχόν κατευθυντήριες γραμμές περί βέλτιστων πρακτικών και εγκεκριμένα ιατρικά πρωτόκολλα, σύμφωνα με τον εθνικό νόμο. Οι εμπλεκόμενοι στην απονομή της δικαιοσύνης λειτουργοί μπορεί να αναζητήσουν εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης, για την εκτίμηση των μικτών ιατρικών δαπανών που συνδέονται με την αξιόποινη πράξη, σε διαφορετικά χρονικά σημεία, από την τέλεση έως την καταγγελία στην αστυνομία και από τη διεξαγωγή της δίκης έως την εκτιμώμενη αποκατάσταση του θύματος.

Συνεπώς, στον αλγόριθμο υπολογισμού θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συμπεριλαμβάνονται λογαριασμοί νοσοκομείου, δαπάνες μετακίνησης στις οποίες υπεβλήθη η οικογένεια, στέγαση και διαμονή (κατά περίπτωση), δαπάνες καθημερινής διαβίωσης (τροφή, νερό, κ.λπ.) και τυχόν άδεια άνευ αποδοχών με σκοπό τη συνδρομή και συνοδεία του θύματος κατά τη διάρκεια της νοσηλείας. Στη σχετική έκθεση οφείλει επίσης να περιληφθεί ανάλυση περί του εισοδήματος του θύματος προ του αδικήματος και της απώλειας αυτού, συνεπεία της ανικανότητας εργασίας.

Η ουσία του υπολογισμού συνδέεται με τον δικαιούχο της αποζημίωσης. Ως άμεση συνέπεια της πράξης βίας, το θύμα υφίσταται προσωρινή ή μόνιμη απώλεια της κοινωνικής, σωματικής και ψυχολογικής αυτονομίας, η οποία αποκαλείται εν συντομία «ηθική βλάβη». Το αποτέλεσμα είναι ιδιαιτέρως σοβαρό και μπορεί να συνδέεται με παρατεταμένη ιατρική περίθαλψη και, συχνά, με οικονομικές συνέπειες.

Οφείλουν να συνυπολογισθούν ιατρικές δαπάνες και εξετάσεις ή επεμβάσεις (προσθετική, αναπλαστική χειρουργική, προηγμένη απεικόνιση), οι οποίες καλύπτονται από την ασθενή και/ή την οικογένειά της, ή συνιστώνται σαφώς από τον θεράποντα ιατρό ή την ομάδα ιατρών, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές περί βέλτιστων πρακτικών και λαμβανομένης υπόψη της τεκμηριωμένης ιατρικής.

---

[33]Tinari, FD: The Practice of Forensic Economic: An Introduction, *Eastern Economic Journal* Τόμος 36, Αρ. 3 (Καλοκαίρι 2010), σελ. 398-406

[34] https://www.oatext.com/Noneconomic-damages-due-to-physical-and-sexual-assault-estimates-from-civil-jury-awards.php

Ο εμπλεκόμενος νομικός λειτουργός οφείλει να είναι ενήμερος σχετικά με τον βαθμό στον οποίο οι ιατρικές δαπάνες καλύπτονται από τα βασική ασφάλιση, κατά τα προβλεπόμενα από την εθνική νομοθεσία. Είθισται η κάλυψη αυτή να περιλαμβάνει ένα «ελάχιστο επίπεδο περίθαλψης». Από την άλλη πλευρά, για δεοντολογικούς, ηθικούς και ουσιαστικούς λόγους, στην περίπτωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας το επίπεδο της παρεχόμενης ιατρικής περίθαλψης οφείλει να ανέρχεται στο «χρυσό πρότυπο».

Ένα πρώτο εμφανές πρόβλημα που απορρέει από τα ανωτέρω είναι το γεγονός ότι το κόστος της ιατρικής περίθαλψης ποικίλλει σημαντικά ανά την ΕΕ. Συνεπώς, μια επικίνδυνη συνέπεια θα μπορούσε να είναι ότι το έγκλημα αποτιμάται ως φτηνότερο σε κάποιες περιοχές του ευρωπαϊκού χώρου, σε σχέση με άλλες.

Οι εθνικές νομοθεσίες και οι διεθνείς συμβάσεις οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη πρακτικές «χρυσού προτύπου», στις περιπτώσεις εγκλημάτων βίας τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα σωματική βλάβη. Συνεπώς, σε περίπτωση που η διαθέσιμη σε εθνικό επίπεδο περίθαλψη δεν είναι τεχνικά επαρκής και εφόσον η βέλτιστη ιατρική περίθαλψη θα μπορούσε να παρασχεθεί αλλού, οφείλει να εξασφαλίζεται η πρόσβαση του θύματος σε αυτήν. Τέτοια είναι η περίπτωση θυμάτων τα οποία έχουν υποστεί σοβαρά ή περίπλοκα εγκαύματα, που δύνανται να οδηγήσουν σε μόνιμη αναπηρία (εμπρησμός, χημικά εγκαύματα κ.λπ.), εφόσον υφίσταται δυνατότητα μεταφοράς σε εθνικά ή διεθνή εξειδικευμένα κέντρα, για την επίτευξη καλύτερων αποτελεσμάτων. Επιπλέον, σε περίπτωση οριστικής ανικανότητας ή αναπηρίας, το κόστος της προσθετικής ενδέχεται να υπερβαίνει το καλυπτόμενο από τον εθνικό προϋπολογισμό. Και στην περίπτωση αυτή, η περίθαλψη με βάση τα ελάχιστα πρότυπα οφείλει να αντικατασταθεί από τις κατευθυντήριες οδηγίες περί βέλτιστων πρακτικών. Τα θύματα πρέπει να δικαιούνται επιστροφή δαπανών και πλήρη κάλυψη για τέτοιου τύπου τεχνολογία.

Ένα δεύτερο ζήτημα σχετίζεται με περιπτώσεις, στις οποίες το έγκλημα τελέστηκε σε κράτος διαφορετικό από αυτό της καταγωγής του θύματος, ή στο κράτος διαμονής, στο οποίο η ιατρική κάλυψη εξασφαλίζεται *μέσω* πακέτων ταξιδιωτικής ασφάλισης. Σε αυτή την περίπτωση, μπορεί να ανακύψουν πρόσθετα έξοδα, λόγω περιορισμένης ασφαλιστικής κάλυψης, καθώς επίσης και λόγω επαναπατρισμού, συμπληρωματικών επιβαρύνσεων που ενδεχομένως προβλέπονται με ανεπαρκή ή αμφίσημο τρόπο στον ασφαλιστικό λογαριασμό, ή υπερχρεώσεων που συνδέονται άμεσα με τις ιατρικές συνέπειες του εγκλήματος. Για παράδειγμα, ενώ το δικαστήριο καλείται να αποφανθεί για την επιβαλλόμενη ποινή επί εγκλήματος βίας, περιοριζόμενο αυστηρά στην αξιολόγηση των ποινικών πτυχών της πράξης, ο εμπλεκόμενος κατά περίπτωση νομικός λειτουργός ενδέχεται να απαιτηθεί να προβεί σε αξιολόγηση δαπανών και δικαιωμάτων αποζημίωσης σε διακρατικό επίπεδο. Μπορεί επιπλέον να απαιτείται να γίνει αίτημα δικαστικής συνδρομής από εξεταστική επιτροπή ή να διενεργηθεί διακρατική πραγματογνωμοσύνη. Σε τέτοιες, ενίοτε περίπλοκες καταστάσεις, η δικαστική λογιστική πρέπει να περιλαμβάνεται στα πρότυπα δικανικής κρίσης και οι εθνικοί φορείς οφείλουν να διευκολύνουν την εφαρμογή της.

Ένα τρίτο ζήτημα ανακύπτει σε περιπτώσεις, στις οποίες, ως άμεσο αποτέλεσμα της επίθεσης, το θύμα καθίσταται προσωρινά ή μόνιμα «μη έχον σώας τας φρένας» *(compos mentis)*. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε παρατεταμένο κώμα, σε μη αναστρέψιμο κώμα ή σε άλλη βιολογική κατάσταση (π.χ. σοβαρό εγκεφαλικό τραύμα), καθώς και σε μερικό ή ολικό εκφυλισμό της ψυχιατρικής κατάστασης του θύματος. Η αρμόδια νομική αρχή εντοπίζει τον πιθανό δικαστικό συμπαραστάτη (μέλος της οικογένειας, πλησιέστερος συγγενής) ή αποφασίζει επί διορισμού τέτοιου, με χωριστή απόφαση.

Επισημαίνεται ότι η απώλεια του επιπέδου ψυχολογικής αυτονομίας που διέθετε το θύμα δεν συνιστά παραβίαση θεμελιώδους ανθρώπινου δικαιώματος. Ένα υποκειμενικό «βίωμα» αναπηρίας ή η έλλειψη τέτοιου – όπως συμβαίνει ενίοτε με τα θύματα που βρίσκονται σε κώμα – θα πρέπει να θεωρηθεί ως παράγοντας μεταβλητής σοβαρότητας σε σχέση με τη χρηματική ικανοποίηση και δεν αναιρεί το γεγονός ότι οφείλει να γίνει δικαστική αξιολόγηση. Οι δαπάνες καθημερινής ιατρικής φροντίδας, που συνδέονται άμεσα με τις ανάγκες του θύματος, αλλά και οι δαπάνες διαβίωσης του συμπαραστάτη, ο οποίος προσδιορίζεται από τον εμπλεκόμενο νομικό λειτουργό, μπορεί να συνεκτιμηθούν σε μια ενδεχόμενη έκθεση πραγματογνωμοσύνης. Πρέπει, τέλος, να προσδιορίζεται σαφώς και χωρίς περιθώριο αμφιβολίας το νομικό καθεστώς του συμπαραστάτη, τα δικαιώματα και τα καθήκοντά του, καθώς και να προβλέπονται μηχανισμοί χρηματοοικονομικής ανιχνευσιμότητας των χρημάτων που καταβάλλονται, για την αποτροπή περαιτέρω κακοποίησης ή κακομεταχείρισης του θύματος.

Απώλεια ελευθερίας, απώλεια ευκαιριών

Μια ειδικότερη παρατήρηση αφορά στους δείκτες υπολογισμού της προσήκουσας αποζημίωσης, στην περίπτωση που – από τη φύση του εγκλήματος – το θύμα απώλεσε ελευθερίες (κίνησης, επιδίωξης στόχων ζωής κ.λπ.), καθώς και ευκαιρίες (να δημιουργήσει οικογένεια, να αποκτήσει παιδιά, να γίνει παραγωγικό μέλος της κοινότητας).

Ιδιαίτερης προσοχής χρήζουν τα θύματα που, λόγω της προσωπικής τους ευαλωτότητας, όχι μόνον απώλεσαν ελευθερίες, αλλά και την ευκαιρία για μια φυσιολογική και αξιοπρεπή ζωή. Στην περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικο, μαθήτρια, φοιτήτρια, εκπαιδευόμενη επαγγελματίας, νεαρή γυναίκα καριέρας, ή θεωρείται ευάλωτη λόγω προτέρας ή άρτι προκληθείσας, προσωρινής ή μόνιμης, αναπηρίας, οι παράγοντες αποτίμησης της ζημίας καταλείπονται στην ορθή κρίση του εμπλεκόμενου λειτουργού, στο πλαίσιο των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης, αφού ληφθούν υπόψη όλες οι κρίσιμες πτυχές. Η κάλυψη της απώλειας ευκαιριών δεν αποτελεί καθαυτή (per se) αποζημίωση, αλλά μέρος της διαδικασίας αποκατάστασης και επανόρθωσης, σε συνδυασμό με την εκτιμώμενη αναπηρία.

3.7 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΣΕ ΑΛΛΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Τα μέλη της οικογένειας, τόσο στην περίπτωση που το θύμα αποβιώσει, όσο και στην περίπτωση που επιζήσει της εγκληματικής πράξης, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης, στο πεδίο της αξιολόγησης του αντίκτυπου της εγκληματικότητας και της συναφούς αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης που μπορεί να επιδικασθεί.

Η θυματοποίηση αφορά όχι μόνον στο θύμα αλλά, επίσης, και στο άμεσο οικογενειακό περιβάλλον της, συγγενείς, γείτονες και γνωστούς και η επίδρασή της διατηρείται «για χρόνια ή ακόμη και για μια ζωή».[35] Έγγαμες και άλλες σχέσεις είναι πιθανό να επηρεαστούν σε μεγάλο βαθμό από το έγκλημα, συναισθηματικά, ψυχολογικά, αλλά και οικονομικά. Για παράδειγμα, πέραν της περιουσιακής ζημίας, η ανθρωποκτονία μέλους της οικογένειας έχει υποστηριχθεί ότι οδηγεί σε μείωση του ποσοστού

[35] Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2005) *The impact of victimisation*

απασχόλησης των επιζώντων.[36] Επομένως, ανεξαρτήτως του εάν το άμεσο θύμα επέζησε ή όχι, η ηθική βλάβη και η περιουσιακή ζημία των άμεσων μελών της οικογένειας πρέπει να αποδεικνύεται με βάση τους κρίσιμους κανόνες και το εφαρμοστέο δίκαιο και οφείλει να καταβάλλεται αποζημίωση σε αυτούς που τη δικαιούνται/ασκούν σχετική αξίωση.

Οι έρευνες επικεντρώνονται στην επίδραση του εγκλήματος στα παιδιά και στην ανατροφή τους. Τα παιδιά βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής των αρχών και των παρόχων υπηρεσιών, ως δυνητικά τα πιο ευάλωτα μέλη της οικογένειας του θύματος, λόγω της νεαρής ηλικίας τους, της υπό εξέλιξη σωματικής και ψυχικής ανάπτυξης τους και της επακόλουθης καταστροφικής επίδρασης του εγκλήματος κατά των γονέων τους στα ίδια. Οι σωματικές και συναισθηματικές επιπτώσεις της εγκληματικής πράξης σε αυτά οφείλει να εκτιμάται μέσω συναφών αποδεικτικών στοιχείων, όπως ιατρικές και ψυχολογικές γνωματεύσεις και οφείλει να διερευνηθεί σειρά πρόσθετων παραγόντων: απουσία/εγκατάλειψη σχολείου, μειωμένες σχολικές επιδόσεις, απόσυρση από φίλους/δραστηριότητες του σχολείου, (επιβλαβής) έκθεση σε μέσα ενημέρωσης.

Αναφορικά με την ανατροφή των παιδιών, οι ερευνητές αναφέρουν ανάμεικτες επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας στον μητρικό ρόλο των γυναικών θυμάτων. Με την εξαίρεση των περιπτώσεων επίδειξης αυξημένης ενσυναίσθησης και στοργής, υποστηρίζεται, γενικά, ότι η βία που ασκείται μεταξύ συντρόφων έχει αρνητικό αντίκτυπο στον τομέα της ανατροφής τέκνων, λόγω της σωματικής και συναισθηματικής καταπόνησης του θύματος, καθώς και προβλημάτων ψυχικής υγείας, συμπεριλαμβανομένης της κατάθλιψης. Οι αρνητικές επιπτώσεις που έχουν διαπιστωθεί περιλαμβάνουν μειωμένη υπομονή και αίσθηση κινήτρου, αυξημένη διέγερση και ευερεθιστότητα, σκληρές τακτικές πειθαρχίας.[37] Τα ελλείμματα στον τομέα της ανατροφής τέκνων ενδέχεται να προκαλέσουν βλάβη τόσο στους γονείς - θύματα όσο και στα παιδιά τους, η οποία οφείλει να διερευνηθεί με όλα τα παραδεκτά αποδεικτικά μέσα και μπορεί να οδηγήσει σε χορήγηση αντίστοιχης χρηματικής ικανοποίησης για ηθική βλάβη.

Όσον αφορά σε ειδικότερες περιπτώσεις θυματοποίησης, αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης έχουν αποτελέσει τα ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα, όπως έκθεση τέκνου σε βία, κατάχρηση και συνδεόμενη με αυτήν ασέλγεια επί ανηλίκου, στην περίπτωση των οποίων «τα αποτελέσματα μπορεί να μεταβιβάζονται από γενιά σε γενιά».[38] Επομένως, η προς αποκατάσταση βλάβη μπορεί να είναι απαραίτητο να εξετασθεί σε βάθος περισσότερων γενεών, λαμβάνοντας υπόψη το ισχύον πλαίσιο περί παραγραφών.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι έρευνες καταδεικνύουν ότι, παρά το γεγονός ότι κάτι τέτοιο αναμένεται συνήθως σε σχέση με αδικήματα όπως η ανθρωποκτονία, τα βασανιστήρια και ο βιασμός, τα εγκλήματα της επίθεσης, ληστείας και διάρρηξης μπορούν, επίσης, να έχουν ως συνέπεια διαρκές αίσθημα αδυναμίας, ανασφάλειας, θυμού και φόβου, πιθανώς τόσο στα θύματα όσο και στα μέλη της οικογένειάς τους.[39] Έτσι, κατά τα προβλεπόμενα στον εθνικό νόμο και στο μέτρο του δυνατού, τα όργανα λήψης αποφάσεων δεν θα πρέπει να υπολογίζουν τη ζημία του θύματος μόνο στην περίπτωση των «εγκλημάτων κατά του προσώπου», αλλά θα πρέπει

---

[36] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[37] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[38] Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2005) *The impact of victimisation*

[39] Canadian Resource Centre for Victims of Crime (2005) *The impact of victimisation*

επίσης να συνεκτιμούν και τις συναισθηματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις των εγκλημάτων, που, κατά τα άλλα, υπάγονται στην κατηγορία των εγκλημάτων κατά της περιουσίας.

Μια ακόμη καταγραφείσα συνέπεια της θυματοποίησης στο προσωπικό και οικογενειακό πλαίσιο του θύματος είναι η διατάραξη των στενών σχέσεων, λόγω της αδυναμίας να λειτουργεί πλέον ως σύζυγος ή σύντροφος, λόγω θυμού, ευερεθιστότητας, εμμονικής ενασχόλησης με το τραύμα, ή επηρεασθείσας ικανότητας σύνδεσης με άλλους ανθρώπους.[40] Έτσι, ο χωρισμός ή το διαζύγιο του θύματος από τον σύζυγο/σύντροφο της μπορεί να θεωρηθεί ηθική βλάβη που υπέστη, συνεπεία πράξης βίας, για την οποία οφείλει να καταβληθεί ανάλογη χρηματική ικανοποίηση.

3.8. ΔΙΑΤΟΜΕΑΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Το άρθρο 10 της Οδηγίας 2010/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Ιουλίου 2010, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν αυτοτελή επαγγελματική δραστηριότητα (ΕΕ της 15 Ιουλίου 2010, L 180/1) προβλέπει: «Τα κράτη μέλη εισάγουν στα εθνικά νομικά τους συστήματα τα μέτρα που απαιτούνται για να διασφαλίζεται η πραγματική και αποτελεσματική αποζημίωση ή αποκατάσταση, όπως καθορίζεται από τα κράτη μέλη, όσον αφορά την απώλεια ή τη ζημία που υπέστη κάποιο πρόσωπο ως αποτέλεσμα διάκρισης λόγω φύλου, όπως αποζημίωση ή αποκατάσταση, αποτρεπτική και ανάλογη της ζημίας ή της απώλειας που υπέστη. Η αποζημίωση ή η αποκατάσταση αυτή δεν περιορίζεται εκ των προτέρων από καθορισμένο ανώτατο όριο».

Η παραπάνω διάταξη συμπληρώνεται από τη Γενική Σύσταση υπ' αριθμ. 28, με την οποία η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών προέτρεψε τα συμβαλλόμενα κράτη να αναγνωρίσουν, στα νομοθετικά τους κείμενα, διατομεακές μορφές διακρίσεων και τις αθροιστικές επιπτώσεις τους στις γυναίκες και να τις απαγορεύσουν, καθώς και να υιοθετήσουν πολιτικές και προγράμματα για την εξάλειψη τέτοιων καταστάσεων.

Τέτοιες μορφές διακρίσεων, που άπτονται διαφορετικών τομέων, χαρακτηρίζονται ως πολλαπλές διακρίσεις ή ως διατομεακότητα – όρος που αντανακλά τις συνέπειες δύο ή περισσότερων συστημάτων διακρίσεων, αθροιστικά και αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο συντελούν στη δημιουργία στρωμάτων ανισότητας.

Η έννοια της διατομεακότητας εισήχθη από τον καθηγητή νομικής Kimberlé Crenshaw, το 1989, εν είδει αμφισβήτησης του νομικού δογματισμού και φεμινιστικών και φυλετικών κριτικών του νόμου. Στο νομικό σύστημα τη Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει εκφραστεί με τον όρο πολλαπλές διακρίσεις,[41] που αποτελεί συνώνυμο της διατομεακότητας.

---

[40] Hanson, R., Sawyer, G., Begle, A., Hubel, G. (2010) The Impact of Crime Victimization on Quality of Life Χειρόγραφο συντάκτη· εκδοθέν σε τελική μορφή κατόπιν επεξεργασίας ως εξής:J Trauma Stress. 2010 Απρ· 23(2): 189–197.

[41]Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, αιτιολογική σκέψη 14 σε http://xurl.es/rqh1s.

Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, αιτιολογική σκέψη 3 σε http://xurl.es/k2bks.

Αναφορικά με την έννοια της διατομεακότητας αναπτύχθηκαν τα κάτωθι ζητήματα:

● το επίκεντρο της προσοχής στρέφεται στο υποκείμενο που βρίσκεται στην τομή μεταξύ των διαφόρων συστημάτων διακρίσεων (σεξισμός, ρατσισμός,...), του οποίου η εμπειρία διάκρισης δεν μπορεί να εξηγηθεί με τη χρήση μεμονωμένων κατηγοριών κοινωνικής ταξινόμησης·

● δίνεται έμφαση στην ταυτόχρονη δράση των παραγόντων που εισάγουν διακρίσεις·

● οι παράδοξες επιπτώσεις οποιασδήποτε ανάλυσης, ή τυχόν παρεμβάσεων ή πολιτικών, που βασίζονται σε μια και μόνο μορφή διάκρισης, αντιμετωπίζοντας ξεχωριστά τη φυλή, το φύλο και την τάξη, δημιουργούν νέες δυναμικές αποδυνάμωσης.

Εάν δεν εφαρμοστεί η νέα έννοια της διατομεακότητας, οι επιπτώσεις της υπερκάλυψης μεταξύ περισσότερων τύπων διακρίσεων, παραμένουν αόρατες στο πλαίσιο της παραδοσιακής ανάλυσης, η οποία διακρίνει και εξετάζει χωριστά κάθε τύπο διάκρισης, χωρίς να λαμβάνει υπόψη το αποτέλεσμα της διασταύρωσης μεταξύ τους.[42] Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης, δεν κρίνεται αναγκαίο να εντοπιστούν τέτοιες περιπτώσεις διακρίσεων και να καταβληθεί αποζημίωση για αυτές.

Συνεπώς, η ύπαρξη πολλαπλών διακρίσεων έχει ως αποτέλεσμα μεγαλύτερη ζημία του θύματος, στο βαθμό που υφίσταται διακρίσεις για περισσότερους από έναν λόγους και λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα σε αυτές τις μορφές διακρίσεων. Από τη σκοπιά της αποζημίωσης, αυτό ενδέχεται να επηρεάζει την αποτίμηση της ζημίας που υπέστη η γυναίκα και, κατ' επέκταση, της προς αποκατάσταση ζημίας.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, το γεγονός ότι το θύμα βίας υφίσταται πολλαπλές μορφές διακρίσεων προκαλεί αγωνία, η οποία μεταφράζεται σε μεγαλύτερη ηθική βλάβη. Η διασταύρωση των διακρίσεων και η προσωπική αντίληψη και αγωνία του προσώπου που τις υφίσταται μπορεί να έχει επίδραση στην υλοποίηση κοινωνικών, οικονομικών, εργασιακών στόχων, στόχων βελτίωσης και άλλων στόχων.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε μια σειρά κρατών καταγράφηκαν επιθέσεις σε γυναίκες με μουσουλμανική εμφάνιση. Η πλειοψηφία των ισλαμοφοβικών επιθέσεων που σημειώθηκαν το έτος 2015 στρέφονταν κατά γυναικών (74% στη Γαλλία και 90% στις Κάτω Χώρες).[43] Ένα ακόμη παράδειγμα πολλαπλών διακρίσεων εξευρίσκεται στη μαρτυρία της Ειδικής Εισηγήτριας για θέματα μειονοτήτων, που επεσήμανε ότι οι γυναίκες Ρομά αντιμετωπίζονται στερεοτυπικά ως ελευθέρων ηθών, γεγονός που τις εκθέτει σε μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν εκμετάλλευση, σεξουαλική βία και βία λόγω φύλου.[44]

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, που βασίζονται σε ένα συνδυασμό παραγόντων, όπως η φυλή, η εθνοτική καταγωγή, η απασχόληση, η γενεαλογική καταγωγή, η θρησκεία, το φύλο, η σωματική και ψυχική αναπηρία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός

---

[42] Η υπόθεση που αναφέρεται συνήθως ως σημείο εκκίνησης είναι η υπόθεση De Graffenreid κατά General Motors 1977. Στην εν λόγω απόφαση, επιβεβαιώθηκε η δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη για διακρίσεις λόγω φυλής ή φύλου, αλλά αποκλείστηκε η δυνατότητα επίκλησης συνδυασμού των δύο παραπάνω (De Graffenreid κατά General Motors Assembly Division, St. Louis, 413 F. Supp. 142, 143 (EDMo.1976) http://xurl.es/3gc3o

[43] The European Union Agency for Fundamental Rights (στην αγγλική γλώσσα αποδίδεται συνήθως ως Fundamental Rights Agency· FRA), Current migration situation in the EU: hate crime, Νοέμβριος 2016, σελ. 6. http://xurl.es/cgl51

[44] Έκθεση της Ειδικής Εισηγήτριας για θέματα μειονοτήτων, Rita Izsák, παράγραφος 34. http://xurl.es/3odku

και η ταυτότητα φύλου, μεταξύ άλλων, εκθέτουν τις γυναίκες και τα κορίτσια σε μεγαλύτερο κίνδυνο να υποστούν διαφορετικές μορφές βίας.

Ενόψει τούτων, υποστηρίζουμε ότι είναι αναγκαία η διεύρυνση του πλαισίου αναφοράς, προκειμένου να γίνει κατανοητός ο τρόπος με τον οποίο τα διαφορετικά είδη βίας επηρεάζουν κάθε γυναίκα που υφίσταται τις συνέπειές τους σε κάθε δεδομένη στιγμή: γυναίκες μετανάστριες, γυναίκες που ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες, ηλικιωμένες γυναίκες μετανάστριες ή μέλη εθνοτικών μειονοτήτων ή πάσχουσες από σωματική ή διανοητική αναπηρία, νεαρές ή ανήλικες γυναίκες μετανάστριες ή μέλη εθνοτικών μειονοτήτων, διεμφυλικές γυναίκες, γυναίκες των οποίων η κατάσταση επιδεινώνεται λόγω άγνοιας της γλώσσας, γυναίκες που ασκούν μειονοτική θρησκευτική πίστη σε ορισμένα πλαίσια, γυναίκες με πενιχρούς οικονομικούς πόρους κ.λπ.

Μόνο λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω μπορούμε να αντιληφθούμε τον τρόπο με τον οποίο οι πολλαπλές διακρίσεις λειτουργούν σε διαφορετικές περιπτώσεις, επιδεινώνοντας τις συνέπειες της βίας. Με βάση την παραδοχή αυτή, μπορεί να προσδιοριστεί η πραγματική ηθική και ψυχική βλάβη που υφίσταται κάθε γυναίκα και να της καταβληθεί αντίστοιχη χρηματική ικανοποίηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ/ΧΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗΣ

4.1. ΙΑΤΡΟΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΒΛΑΒΗΣ

Η βία κατά των γυναικών παραμένει ένα σοβαρό, ολέθριο κοινωνικό πρόβλημα[45]. Η ενδοοικογενειακή βία, η επίθεση και ο βιασμός είναι μερικά μόνο παραδείγματα βίαιων πράξεων, στο πλαίσιο των οποίων οι γυναίκες υφίστανται σωματική βλάβη, απειλή ζωής και, επιπλέον, βιώνουν αισθήματα ντροπής και ταπείνωσης, αντικειμενοποιούνται και κλονίζεται η αξιοπρέπειά τους. Η ορθή, πλήρης και, κυρίως, άρτια αξιολόγηση του τραύματος, σωματικού και ψυχολογικού, μέσω ιατροδικαστικής εξέτασης, είναι κρίσιμη για τον χειρισμό υποθέσεων βίας και για την εκτίμηση των συνεπειών της βίαιης συμπεριφοράς που υπέστη το θύμα.[46] Οι εμπλεκόμενοι στην απονομή δικαιοσύνης φορείς έχουν ανάγκη από σαφείς και κατανοητές εκθέσεις, προκειμένου να διαμορφώνουν κρίση επί της ποινής, καθώς και επί της αποζημίωσης, χρηματικής ικανοποίησης ή άλλης μορφής αποκατάστασης, την οποία δικαιούται το θύμα.

Το παρόν τμήμα πραγματεύεται το ζήτημα της τεκμηρίωσης *σωματικών* βλαβών που υπέστη το θύμα επίθεσης, βιαιοπραγίας, σωματικού εξαναγκασμού, βιασμού, ή εμπορίας ανθρώπων, ως εκδηλώσεων βίας. Χωριστή ενότητα αφιερώνεται στην *ψυχολογική* αξιολόγηση του θύματος.

Η ιατροδικαστική έκθεση πραγματογνωμοσύνης

Μετά την ολοκλήρωση της εξέτασης και αφότου καταστούν διαθέσιμα τα εργαστηριακά αποτελέσματα, συντάσσεται ιατροδικαστική έκθεση πραγματογνωμοσύνης. Οι εθνικοί/τοπικοί κανονιστικοί φορείς μπορεί να διαθέτουν συγκεκριμένα υποδείγματα ή να δίνουν έμφαση σε συγκεκριμένο τμήμα της εξέτασης.

Η ιατροδικαστική έκθεση πραγματογνωμοσύνης συνιστά την περάτωση της ιατρικοδικαστικής εξέτασης και, ως εκ τούτου, οφείλει να εξυπηρετεί τον κάτωθι σκοπό (Ludes κ.ά., 2017)[47]:

α) να περιγράφει δεόντως την κατάσταση της υγείας του θύματος κατά τη στιγμή της εξέτασης, ως λειτουργία αυτονομίας, *έναντι της προσωπικής* ανάγκης για συνεχιζόμενη ιατρική περίθαλψη

β) να περιγράφει τη φύση του τραυματισμού που υπέστη το θύμα σε σαφή, περιεκτική γλώσσα

γ) να περιλαμβάνει περαιτέρω παρατηρήσεις από παρακλινικά ευρήματα

---

[45] http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630296/EPRS_BRI(2018)630296_EN.pdf

[46] https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e

[47] Ludes, A., Geraut, A., Vali, M., Cusack, D., Ferrara, D., Keller, E., Mangin, P., Vieira, D.N.: Guidelines examination of victims of sexual assault harmonization of forensic and medico-legal examination of persons Int J Legal Med. Νοέμβριος 2018;132(6):1671-1674. doi: 10.1007/s00414-018-1791-y. Epub 21 Φεβρουαρίου 2018

δ) να συσχετίζει τον τραυματισμό με τις συνθήκες, υπό τις οποίες προκλήθηκε, κατά τρόπο που επεξηγεί τον μηχανισμό, την ένταση και τη σοβαρότητα των συνεπειών του. Οφείλουν να παρέχονται πληροφορίες για τον μηχανισμό με τον οποίο προκλήθηκε ο τραυματισμός και εάν είναι συμβατός με την αφήγηση του θύματος, σε σαφή, ξεκάθαρη γλώσσα. Η αξιολόγηση περί αναπηρίας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα, για την εν τέλει αξιολόγηση της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης που πρέπει να καταβληθεί στο θύμα.

Συνεπώς, οι ιατροδικαστικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης οφείλουν να περιλαμβάνουν, κατ' ελάχιστον, τα κάτωθι στοιχεία:

α. παραγγέλλουσα την έκθεση αρχή
β. σκοπό αιτήματος
γ. όνομα, προσόντα και καθεστώς ιατροδικαστή/-ών
δ. όνομα, επίθετο, ημερομηνία γέννησης εξεταζόμενου προσώπου
ε. τρόπο ταυτοποίησης του προσώπου
στ. ημερομηνία, τόπο και χρόνο ιατρικής αξιολόγησης
ζ. ημερομηνία συνταχθείσας έκθεσης
η. σύνοψη ιστορικού του τραύματος (αφήγηση)
θ. λίστα καταγγελιών (εξεταζόμενου προσώπου)
ι. περιγραφή ευρημάτων (ιατρική εξέταση, παρακλινικά ευρήματα)
ια. κατάλογο δειγμάτων

Στις αρμόδιες αρχές, όπως οι δικαστές και οι εισαγγελείς, οφείλει να επεξηγείται, με σαφή τρόπο που δεν επιδέχεται αμφιβολίας, πώς προκλήθηκε η ζημία. Η αφήγηση των γεγονότων, όπως εξιστορείται από το θύμα, είναι και *πρέπει* να παραμένει σημαντικό κεφάλαιο της έκθεσης. Ένα σύστημα δικαιοσύνης που παραμένει τυφλό στον υποκειμενικό τρόμο και στο αίσθημα αδυναμίας του θύματος - πώς βλέπει το έγκλημα *η ίδια, με τα δικά της μάτια* - δεν επιτυγχάνει τον σκοπό του. Από την άλλη πλευρά, συνίσταται στους ιατροδικαστές να καταγράφουν την αφήγηση του εξεταζόμενου προσώπου με προσοχή και ελάχιστη παρεμβολή. Για την επίτευξη υψηλότερου βαθμού συνέπειας συνιστάται, περαιτέρω, η αντιστοίχιση του τραύματος με την αφήγηση (και όχι το αντίστροφο).

Όταν η επικοινωνία δεν διεξάγεται στη μητρική γλώσσα του θύματος, πρέπει να χρησιμοποιείται ειδικευμένος διερμηνέας. Είναι απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι ο διερμηνέας έχει λάβει εξειδικευμένη εκπαίδευση και δεν ανήκει στην (άμεση) οικογένεια του θύματος. Η πολιτισμικά ευαίσθητη προσέγγιση συνιστά το επιθυμητό πρότυπο, για την ελαχιστοποίηση ενδεχόμενων αισθημάτων δυσφορίας. Επιπλέον, διευκολύνει την αλληλεπίδραση μεταξύ του ιατροδικαστή και της εξεταζόμενης, η οποία, υπό άλλες συνθήκες, θα ήταν απρόσωπη και δύσκολο να επιτευχθεί. Εν τέλει, η σύνδεση και η ενσυναίσθηση είναι ζωτικής σημασίας.

Οι εμπλεκόμενοι στην απονομή της δικαιοσύνης λειτουργοί είναι απαραίτητο να έχουν επίγνωση του γεγονότος ότι τα εγκλήματα βίας τελούνται εκ προθέσεως, αν και όχι ανεξαιρέτως. Οι ιατροδικαστικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης επί σωματικών τραυματισμών είναι συνήθως εξαντλητικές και βρίθουν τεχνικών όρων. Με αυτό το δεδομένο, τα βασικά ζητήματα που εγείρονται σε κάθε έκθεση είναι:

i) *η πρόθεση ζωτικής βλάβης* (με άλλα λόγια, εάν υπήρχε πρόθεση πρόκλησης θανάτου, ή όχι, βάσει της φύσης των τραυματισμών): αυτό εξαρτάται από το αντικείμενο που χρησιμοποιήθηκε, το σημείο του σώματος που στοχοποιήθηκε, τον αριθμό των τραυμάτων, καθώς επίσης και από την πρόθεση του δράστη να «παραμορφώσει, εξευτελίσει, κατηγορήσει» το θύμα, δηλαδή να πλήξει την ανθρώπινη υπόστασή του, με τους κάτωθι τρόπους:

α. δράση με υπερβολική βία
β. δράση με την πρόθεση πρόκλησης πόνου και οδύνης
γ. δράση με βαναυσότητα, ή ανάγκη για κυριαρχία
δ. δράση κατ' επανάληψη, εμμέσως, χωρίς ένδειξη μεταμέλειας

ii) *η ένταση των επιπτώσεων στη σωματική ακεραιότητα*, βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων. Ο δριμύς ή ο κατ' επανάληψη τραυματισμός συνεπάγονται εύθραυστη κατάσταση της υγείας. Ο χρόνιος πόνος, η αδυναμία κίνησης, αλλά και η λειτουργική αναπηρία διαφόρων τμημάτων του σώματος προκαλούν όχι μόνο υποκειμενική οδύνη, αλλά και αντικειμενικές προκλήσεις στην καθημερινή ζωή. Στις ιατροδικαστικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης οφείλουν να περιλαμβάνονται οι πτυχές/βαθμοί αναπηρίας, που προκύπτουν τόσο από την προσωπική αναφορά του θύματος, όσο και από αντικειμενικές μετρήσεις.

iii) *η σοβαρότητα της σωματικής βλάβης*. Για τους εμπλεκόμενους νομικούς λειτουργούς, κατώτατο όριο ακραίας σοβαρότητας συνιστά κάθε τραυματισμός που έχει ως αποτέλεσμα παρατεταμένη ή οριστική αναπηρία, ή την περιθωριοποίηση του θύματος στη ζωή ή στην κοινότητά της – δια της μεθόδου της παραμόρφωσης ή του εξευτελισμού. Σχετικά με την αναπηρία θα έπρεπε, εντούτοις, να ισχύουν ελάχιστα πρότυπα, ήτοι – κατ' ουσία – οποιαδήποτε ανάγκη για ιατρική περίθαλψη, κατά τα αναφερόμενα στην έκθεση. Επομένως, κάθε τραυματισμός που οδηγεί σε ανάγκη επανορθωτικής χειρουργικής προσώπου ή σώματος, ή τραυματισμοί που έχουν ως αποτέλεσμα βλάβη των αγγείων ή των νεύρων, μόνιμες σύνθετες ουλές, ή την απώλεια σωματικής λειτουργίας (λόγω βλάβης οργάνου ή εσωτερικής αιμορραγίας), οφείλουν να συνεκτιμώνται ως δείκτες σοβαρότητας.

Για την πληρέστερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διεξάγεται η ιατροδικαστική εξέταση, παρακάτω περιγράφεται μια σύντομη σύνοψη των σταδίων της.

Συνέντευξη

Κάθε ιατρική αξιολόγηση είναι διαφορετική, βάσει της αφήγησης της ασθενούς, καθώς επίσης και του κοινωνικο-οικονομικού και πολιτισμικού της υποβάθρου και του τρόπου με τον οποίο επικοινωνεί. Ο ιατροδικαστής κρατά σημειώσεις για το συμβάν, προκειμένου να καταγράψει την υπόθεση (ανάμνηση). Οφείλει να καταγραφεί το πλήρες ιατρικό ιστορικό του θύματος, ήτοι προηγούμενες ασθένειες, χειρουργικές επεμβάσεις, εμφυτεύματα, ιατρικές θεραπείες, διατροφικές συνήθειες, γνωστές αλλεργίες, χρήση ουσιών (καφές, αλκοόλ, καπνός, συμπληρώματα άνευ ιατρικής συνταγής, ναρκωτικές ουσίες για ψυχαγωγική χρήση), συνήθειες και πρακτικές διαβίωσης (συμπεριλαμβανομένων ιστορικού προηγούμενης νοσηλείας και πιθανών υποστηρικτικών ιατρικών διαγραμμάτων).[48]

Εξέταση σώματος

Η δέουσα εξέταση του σώματος εκκινεί από πάνω προς τα κάτω (κρανιουραία), από μπροστά προς τα πίσω (οβελιαία) και στη συνέχεια ακολουθεί πλευρική (μετωπιαία) κατεύθυνση, με τη χρήση ανατομικών διαγραμμάτων. Ο ιατροδικαστής καταγράφει με *ιατρικούς* όρους τη φύση του τραύματος, το επίπεδο σοβαρότητας και έντασης και τον

[48] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/757539/fsr-g-212-medical-forensic-examination-guidance-consultation1.pdf
Aggrawal, A., Salient Features Regarding Medicolegal Certificate, MAMC J Med Sci 2015; 1: 45 – 51

προσήκοντα ανατομικό εντοπισμό. Καταγράφονται οι ουλές, εκδορές, καθώς και οποιαδήποτε ανατομική ιδιαιτερότητα (σημάδια γέννησης, σπίλοι, αιμαγγειώματα, καθώς και τατουάζ, διάτρηση σώματος). Οφείλει να παρέχεται σαφής, σχηματοποιημένη αναπαράσταση των τραυματισμών, της ζωτικής/μη ζωτικής φύσης τους, της επέκτασης αυτών σε διαφορετικά μέρη και όργανα και των λειτουργικών επιπτώσεων τους.

Η ιατροδικαστική φωτογραφία προσφέρει ένα πρόσθετο επίπεδο πληροφοριών και μπορεί να παράσχει συμπληρωματικά στοιχεία (βάθος/ηλικία βλαβών, δυνατότητα φασματοσκοπικών αναλύσεων κ.λπ.). Για την προσήκουσα τεκμηρίωση των φωτογραφιών οφείλουν να αναφέρονται η τεχνολογία που χρησιμοποιήθηκε, σύμφωνα με τις εκδοθείσες κατευθυντήριες γραμμές (όπου είναι διαθέσιμες), οδηγοί μέτρησης, χρονολογία και υπογραφή. Οι φωτογραφίες πρέπει να λαμβάνονται με άμεσο φωτισμό, χωρίς φίλτρο και να αποθηκεύονται σε ακατέργαστη μορφή. Όταν ο φωτογράφος και ο ιατροδικαστής δεν συμπίπτουν, ο τελευταίος οφείλει να λαμβάνει λεπτομερείς φωτογραφίες των ευαίσθητων περιοχών που έχουν υποστεί βλάβη.

Ιατρική εξέταση

Ο ιατροδικαστής προβαίνει σε συστηματική εξέταση των βασικών μερών και οργάνων του σώματος. Σύμφωνα με τις ελάχιστες προδιαγραφές, η ιατροδικαστική εξέταση εκκινεί από την καρδιαγγειακή, την αναπνευστική και τη νευρολογική εξέταση και ενδέχεται – κατά περίπτωση – να περιλαμβάνονται και ειδικότερες εξετάσεις (οφθαλμολογικές, γυναικολογικές, χειρουργικές/νευροχειρουργικές).

Οι δείκτες σοβαρότητας και έντασης του τραύματος μπορεί να είναι άμεσοι ή έμμεσοι. Στους άμεσους δείκτες περιλαμβάνονται σημάδια από δάγκωμα, βλάβες από κόψιμο ή γδάρσιμο, αναίτια, αδικαιολόγητα, επίπονα τραύματα, σημάδια από κάψιμο, εισαγωγή αντικειμένων σε φυσικές κοιλότητες του σώματος, μερική αφαίρεση των τριχών ή επίθεση στο πρόσωπο/στις ευαίσθητες περιοχές (στήθος, γλουτοί, γεννητικά όργανα), σκισίματα και αιμορραγία σε διάφορες περιοχές του σώματος. Έμμεσοι δείκτες – στην περίπτωση που το τραύμα παράγεται εμμέσως – συνιστούν η ύπαρξη τεκμηριωμένου ιστορικού κατ' επανάληψη τραυματισμών σε παρόμοιες περιοχές, η παρουσία καταγμάτων με διάφορες ηλικίες και σημάδια μη φυσιολογικής ίασης, οι ουλές, η τροποποίηση ιστού ως αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενου ξυλοδαρμού/επιθετικότητας.

Παρακλινική εξέταση

Ο τραυματισμός του σώματος επηρεάζει τη συνολική και τοπική λειτουργία και ισορροπία του. Προκαλεί αιμορραγία, είτε εξωτερική είτε εσωτερική, με διαφορετικούς βαθμούς επούλωσης, στο επίπεδο των ιστών και οργάνων. Καταγράφονται συνήθως η μη φυσιολογική επούλωση, η μη πλήρης επούλωση, ο ακρωτηριασμός ή η μόλυνση. Σε ένα αμβλύ τραύμα, ο μυς, τα οστά και ο συνδετικός ιστός απελευθερώνουν πρωτεΐνες στο αίμα, ενίοτε επηρεάζοντας τη λειτουργία των νεφρών και του ήπατος. Στην περίπτωση διεισδυτικού τραύματος, η απώλεια αίματος οδηγεί σε αλλοιωμένη καταμέτρηση των κυττάρων του αίματος και σε πιθανότητα μόλυνσης. Οι ηλεκτρολύτες (νάτριο, κάλιο, ασβέστιο, μαγνήσιο), τα ένζυμα (από την οικογένεια των *κινασών*) και οι δείκτες του ήπατος (ALT/AST, GGT, LDH) μπορεί να σημειώσουν αύξηση, με αποτέλεσμα προσωρινή ή μόνιμη αναπηρία. Όλοι οι ασθενείς ελέγχονται για κοινά σεξουαλικώς μεταδιδόμενα νοσήματα, ηπατίτιδα Β, Γ και HIV.

Ζητήματα δεοντολογίας ιατροδικαστών[49]

Ο ιατροδικαστής οφείλει να αποφεύγει οποιεσδήποτε υποδείξεις/απαγορεύσεις κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Προτιμώνται οι ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Μπορεί να υποδείξει, στην αρχή της επικοινωνίας, ότι θα ζητήσει ενδεχομένως περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με συγκεκριμένες καταγγελίες και ότι, για να το επιτύχει, θα θέσει, επίσης, στοχευμένες ερωτήσεις. Η ηχογράφηση ή η βιντεοσκόπηση της συνέντευξης μπορεί να διασφαλίσει υψηλότερο επίπεδο ακρίβειας αλλά ενδέχεται να έχει τραυματική επίδραση στο θύμα. Το θύμα οφείλει να ενημερωθεί σε περίπτωση που γίνεται χρήση τέτοιου εξοπλισμού και να έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί – εάν το επιθυμεί. Καθ' όλη τη διάρκεια, η ασθενής οφείλει να ενημερώνεται ότι δεν χρειάζεται να απαντήσει σε ερωτήσεις, τις οποίες θεωρεί ιδιαιτέρως επώδυνες/ενοχλητικές. Ο ιατρός οφείλει να έχει επίγνωση σχετικά με το ζήτημα του επανατραυματισμού της ασθενούς και να δρα προληπτικά (βλ. ενότητα για την ψυχολογική πραγματογνωμοσύνη). Τούτου λεχθέντος, οι ερωτήσεις που έμειναν αναπάντητες από τον/την ασθενή οφείλουν να σημειώνονται. Επισημαίνεται ότι κρίνεται σκόπιμο ο ιατροδικαστής να καταγράφει *αυτολεξεί* τις εξηγήσεις που έδωσε η ασθενής για τα συμπτώματα της, προκειμένου να αποτραπεί πιθανή μεροληψία κατά την ερμηνεία τους. Οι σημειώσεις τηρούνται με μελάνι διαρκείας, φέρουν ημερομηνία και υπογραφή, κατά προτίμηση του ιατροδικαστή. Σε περίπτωση που ο ιατροδικαστής ή οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο προβεί σε συμπληρωματικές σημειώσεις, αυτές οφείλουν επίσης να φέρουν ημερομηνία και υπογραφή. Οι συντομογραφίες, όπου είναι χρήσιμες ή απαραίτητες, πρέπει να είναι σαφείς και εύκολα κατανοητές από μη ειδικούς.

Οι εμπλεκόμενοι στην απονομή δικαιοσύνης λειτουργοί οφείλουν να έχουν επίγνωση της διπλής φύσης των εγκλημάτων βίας. Από τη μία πλευρά, ο σωματικός τραυματισμός συνεπάγεται πόνο, προσωρινή ή μόνιμη αναπηρία και ανάγκη ιατρικής περίθαλψης και αποκατάστασης. Από την άλλη πλευρά, πράξεις βίας, που διαπράττονται με βίαια μέσα, με βίαιο κίνητρο, έχουν ουσιώδη επίδραση στην ψυχολογία και τη συναισθηματική ευημερία του θύματος. Οι ιατροδικαστικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης οφείλουν να περιλαμβάνουν ή να συνοδεύονται από διενέργεια πραγματογνωμοσύνης σχετικά με την ψυχική κατάσταση του θύματος, προκειμένου να προκύψει ένα συνεκτικό σώμα αποδεικτικών στοιχείων, που θα συνδράμει τους δικηγόρους, τους εισαγγελείς και τους δικαστές, προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός της δικαιοσύνης.

4.2. ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΒΛΑΒΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Κατά τον νομικό χειρισμό υποθέσεων βίας, είναι κατ' ελάχιστον αναγκαία η συστηματική τεκμηρίωση των ψυχολογικών συνεπειών τις οποίες υφίσταται το θύμα. Οι κατευθυντήριες γραμμές περί δεοντολογικής ιατροδικαστικής εξέτασης και υποβολής έκθεσης πραγματογνωμοσύνης εφαρμόζονται εν πολλοίς και εν προκειμένω. Το στοιχείο που διαφοροποιεί τις ψυχιατρικές και ψυχολογικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης είναι ότι, συχνότατα, βασίζονται σε επαναλαμβανόμενες παρατηρήσεις και αξιολογήσεις.

[49]https://www.justice.gov/archives/ncfs/page/file/788576/download

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται οι ιδιαιτερότητες και οι πρακτικές πτυχές της διενέργειας ψυχιατρικής και ψυχολογικής πραγματογνωμοσύνης. Σε χωριστή υποενότητα θα εξεταστεί το ζήτημα της υπόκρισης και της παθομίμησης.

Ενδέχεται ο ιατροδικαστής να αιτηθεί τη διενέργεια ψυχιατρικής αξιολόγησης, κατόπιν συμπληρωματικών εξετάσεων (νευρολογικών, παθολογικών κ.λπ.). Αυτό μπορεί να συμβεί στις περιπτώσεις που καταγράφεται ιστορικό ψυχικής ασθένειας ή – όπως συμβαίνει συχνά – για την καταγραφή της συναισθηματικής αντίδρασης του θύματος σε περίπτωση οξείας τραυματικής εμπειρίας και *εξ αρχής (de novo)* εμφάνισης ψυχολογικών προβλημάτων.

Η ψυχολογική αντίδραση στο οξύ τραύμα καλύπτει ένα φάσμα, που κυμαίνεται από τη θλίψη, τη λύπη και το φόβο, έως ένα σύνολο ενδείξεων και συμπτωμάτων που συνδέονται με την οξεία αντίδραση στο στρες.

Η οξεία αντίδραση στο στρες είναι αναγνωρισμένη ψυχική διαταραχή που μπορεί να εκδηλωθεί τις ημέρες/εβδομάδες μετά το τραύμα. Τα συμπτώματά της εντάσσονται σε πέντε γενικές κατηγορίες: παρεμβατικές σκέψεις, μεταβολές διάθεσης, ενδείξεις αποσύνδεσης, συμπεριφορές αποφυγής και υπερβολική εγρήγορση[50].

Τα εν λόγω συμπτώματα είναι συχνά χρονικά περιορισμένα, αλλά ενδέχεται να είναι αρκετά σοβαρά, με αποτέλεσμα να απαιτούν εξειδικευμένη ιατρική περίθαλψη. Ένα ποσοστό των προσώπων με οξεία αντίδραση στο στρες εκδηλώνει μετατραυματική αγχώδη διαταραχή, μια πάθηση που καταβάλλει τον/την ασθενή και απαιτεί συνεχιζόμενη παρακολούθηση από επαγγελματίες ψυχικής υγείας.

Η προσήκουσα καταγραφή οφείλει να περιλαμβάνει:

i. Μια πρώτη κλινική συνέντευξη αξιολόγησης και μια ψυχομετρική αξιολόγηση, το νωρίτερο δυνατό. Η χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων, ερωτηματολογίων και οπτικών αναλογικών κλιμάκων έχει το πλεονέκτημα του ελέγχου και επανελέγχου της εγκυρότητας, δεδομένου ότι αυτές οι αξιολογήσεις λειτουργούν δυναμικά, ως μέρος τόσο της θεραπευτικής όσο και της ιατροδικαστικής διαδικασίας. Επίσης, βελτιώνουν, με αντικειμενικό τρόπο, την υποκειμενική και διυποκειμενική φύση των κλινικών συνεντεύξεων.

ii. Συνεχή παρακολούθηση για ορισμένο αριθμό συνεδριών/συναντήσεων. Ο χρόνος που απαιτείται για τη σύνταξη μιας ολοκληρωμένης έκθεσης ποικίλλει σημαντικά ενώ και το ζήτημα του διαθέσιμου χρόνου είναι ευαίσθητο. Κατ' ουσία, ο ελάχιστος απαιτούμενος χρόνος αξιολόγησης είναι 2 – 3 ώρες, με επιθυμητό στόχο τις 4 – 6 ώρες, σε μια περίοδο ημερών/εβδομάδων, με περαιτέρω παρατήρηση, καθώς η κατάσταση εξελίσσεται.

Κατά την αξιολόγηση των υπό κρίση εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης, οι εμπλεκόμενοι στην απονομή της δικαιοσύνης λειτουργοί οφείλουν να αξιοποιούν διάφορους δείκτες σοβαρότητας και έντασης. Η *εξ αρχής (de novo)* εκδήλωση οποιασδήποτε ψυχικής διαταραχής, μετά το τραυματικό γεγονός, συνιστά δείκτη σοβαρότητας. Η δέουσα τεκμηρίωση και θεραπεία οποιασδήποτε τέτοιας κατάστασης οφείλει να περιλαμβάνεται και να επεξηγείται σαφώς στην έκθεση πραγματογνωμοσύνης. Επισημαίνεται ότι συχνά είναι δύσκολο να επιβεβαιωθεί η κατάσταση ψυχικής υγείας του θύματος πριν από τα κρίσιμα υπό εξέταση γεγονότα. Εντούτοις, αυτή μπορεί να συνάγεται από την έλλειψη προηγούμενης ψυχιατρικής διάγνωσης στα ιατρικά αρχεία, το επίπεδο της ψυχοκοινωνικής λειτουργίας, το επαγγελματικό και προσωπικό ιστορικό. Οποιαδήποτε αλλαγή στη συμπεριφορά του θύματος μετά από μια βίαιη επίθεση, καταδεικνύει ότι υπάρχει χρονική διαδοχή ανάμεσα στο συμβάν και στην εκδήλωση ψυχικής ασθένειας.

[50]https://www.who.int/classifications/icd/icdonlineversions/en/

Η εμφάνιση και η σοβαρότητα των συμπτωμάτων αποτυπώνονται μέσω ψυχολογικής αξιολόγησης, η οποία βασίζεται σε συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια. Οι προφανείς περιορισμοί των αμιγώς ποσοτικών προσεγγίσεων συνδέονται με την περιορισμένη διαπολιτισμική εγκυρότητα αυτών των εργαλείων, ή τη μη διαθεσιμότητά τους, στον τομέα της ιατροδικαστικής, σε ορισμένες χώρες.

Ως εκ τούτου, προτιμάται μια *μικτή προσέγγιση*, για αδιάλειπτο χρονικό διάστημα.

Η έγκαιρη καταγραφή της αντίδρασης στο τραύμα είναι εξαιρετικά σημαντική, αλλά δεν πρέπει *ποτέ* να επιβάλλεται στο θύμα, καθώς μπορεί να το στιγματίσει περαιτέρω. Η ψυχολογική υποστήριξη πρέπει να λαμβάνει υπόψη πολιτισμικούς παράγοντες, ενώ ως προτιμώμενη προσέγγιση προτείνεται η συμβουλευτική. Γνωματεύσεις ψυχολόγων, συμβούλων, θεραπόντων ψυχιάτρων μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμες κατά τη σύνταξη ψυχολογικών εκθέσεων πραγματογνωμοσύνης, κατά περίπτωση.

Μετά την πάροδο κάποιου χρονικού διαστήματος, ορισμένα θύματα εγκλημάτων βίας (επίθεση, βιασμός, εμπορία ανθρώπων κ.λπ.) εκδηλώνουν συμπτώματα μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής, καταθλιπτικών ή/και αγχωδών διαταραχών, διαταραχών σωματοποίησης, ενίοτε χρήσης/κατάχρησης ουσιών (συμπεριλαμβανομένων συνταγογραφούμενων φαρμάκων για την καταπολέμηση του χρόνιου πόνου). Είναι υψίστης σημασίας να εντοπίζονται τέτοιου είδους ενδείξεις και συμπτώματα και να αναγνωρίζεται η περίοδος του «σιωπηλού παραθύρου» ανάμεσα στο τραυματικό γεγονός και στην εκδήλωση της ψυχικής διαταραχής.

Τα συμπτώματα της μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής περιλαμβάνουν έντονο φόβο, αίσθημα αδυναμίας ή τρόμο και σημαντικές αλλαγές συμπεριφοράς. Επιπλέον, τα θύματα αναβιώνουν το τραυματικό γεγονός με σκέψεις, σωματικές αισθήσεις και αντιδράσεις ξαφνιάσματος, αποφεύγουν επίμονα και ενεργά καταστάσεις οι οποίες τους θυμίζουν το περιστατικό και παρουσιάζουν επίμονα, υψηλά επίπεδα άγχους και στρες, τα οποία δεν είχαν πριν το γεγονός.

Στα διαγνωστικά κριτήρια της μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής (DSM-V[51]) δεν περιλαμβάνονται πλέον μόνο τα απειλητικά για τη ζωή γεγονότα, οι καταστάσεις «ζωής ή θανάτου», που πυροδοτούν αντιδράσεις τρόμου και αισθήματος αδυναμίας, αλλά και άλλες καταστάσεις στις οποίες, λόγω επαναλαμβανόμενης υποβολής σε επιθετικότητα ή βία, το δευτερογενές τραύμα μπορεί να οδηγήσει σε παρόμοια ψυχικά συμπτώματα.

Υπόκριση και παθομίμηση

Η διαμόρφωση μιας στερεάς, συνεπούς κλινικής εντύπωσης είναι ευσεβής πόθος στην ψυχιατρική. Ωστόσο, περιστασιακά, ο ιατρός και ο πραγματογνώμονας έρχονται αντιμέτωποι με ασυνήθιστες συνθήκες και ασυνήθιστους ασθενείς. Η παρούσα υποενότητα πραγματεύεται τα συμπτώματα της υπόκρισης και της παθομίμησης, στις περιπτώσεις στις οποίες εις βάρος του θύματος διαπράχθηκε έγκλημα βίας.

Ενδείξεις υπόκρισης σωματικών και ψυχολογικών συμπτωμάτων ανακύπτουν όταν η υποκειμενική και η αντικειμενική κλινική πραγματικότητα δεν συμπίπτουν, ή όταν το πρόσωπο υπερβάλλει κραυγαλέα ως προς την οδύνη ή/και το αίσθημα πόνου. Όπως προαναφέρθηκε, η αντίδραση ενός ατόμου στο στρες συνεπάγεται πάντοτε αλλαγές στη συμπεριφορά, που ποικίλλουν από την εξάρτηση από την οικογένεια και τα αγαπημένα πρόσωπα, έως την απομόνωση και την απόσπαση. Τα θύματα βίας δεν ανακαλούν πάντα

[51] https://dsm.psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.9780890425596

τα γεγονότα σωστά και μπορεί να έχουν ασταθή, μεταβαλλόμενη διάθεση. Παρά το γεγονός ότι τα σωματικά συμπτώματα που προσποιείται η εξεταζόμενη μπορεί να εκλαμβάνονται και να επιβεβαιώνονται εσφαλμένως ως «ψυχοσωματικά συμπτώματα», η συστηματική παραποίηση των γεγονότων και των συναισθημάτων μπορεί να αποτελέσει προειδοποιητικό σημάδι ότι η εξεταζόμενη είναι προκατειλημμένη και δεν λέει την αλήθεια.

Η θεμελιώδης διάκριση ανάμεσα στην υπόκριση και στην παθομίμηση σχετίζεται με το *κίνητρο* της παραποίησης των ψυχολογικών συμπτωμάτων[52]. Στην περίπτωση της πρώτης, τα θύματα που υποκρίνονται ή προβάλλουν με ιδιαίτερη ένταση σειρά ψυχολογικών συμπτωμάτων, μπορεί να ωθούνται σε μια τέτοια συμπεριφορά λόγω της εν γένει ψυχολογικής τους κατάστασης ή της προσωπικότητάς τους. Εντούτοις, στην περίπτωση της παθομίμησης, τα πρόσωπα επιδίδονται στην εν λόγω συμπεριφορά με σαφή σκοπό την απόκτηση χρηματικών παροχών/παροχών αναπηρίας ή την αποφυγή δίωξης ή επιδίκασης αποζημίωσης. Μια λεπτή γραμμή χωρίζει το θύμα από τον δράστη, η οποία δεν είναι πάντα ξεκάθαρη. Τα ζητήματα αυτά πρέπει να αποσαφηνίζονται στις ψυχιατρικές εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης.

Δεν υπάρχει έτοιμη απάντηση για το ζήτημα των θυμάτων που ψεύδονται στην αφήγηση του τραυματικού γεγονότος, ή σχετικά τον τρόπο που αντέδρασαν στο τραύμα. Μια συστηματική και προσεκτική συνέντευξη, η χρήση επιβεβαιωτικών αποδεικτικών στοιχείων (όπου υπάρχουν), η διενέργεια πολλαπλών συνεντεύξεων σε διαφορετικά χρονικά σημεία, η χρήση ανεξάρτητων πληροφοριοδοτών μπορεί να ενισχύσουν την ποιότητα της ψυχιατρικής έκθεσης πραγματογνωμοσύνης. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν ελάχιστα ψυχολογικά τεστ, που περιλαμβάνουν «ψευδή/προσποιητά» στοιχεία, προκειμένου να ανιχνευθεί το ψεύδος, αλλά η χρήση τους θα πρέπει να περιορίζεται στον αναγκαίο τυπικό βαθμό.

Προειδοποιητικά σημάδια μπορεί να συνιστούν οι εξαιρετικά ασυνήθιστοι ή άκρως παράδοξοι ισχυρισμοί, στοιχεία ψύχωσης που δεν τεκμηριώνονται από δευτερογενείς πηγές, η χαμηλή συμμόρφωση στη θεραπεία ή η «άγρα επαγγελματιών» και η εναλλαγή τους (υπερβολική, συχνή αλλαγή επαγγελματιών ψυχικής υγείας, από τους οποίους το θύμα επιδιώκει ενεργά να επιβεβαιώσουν τα συμπτώματα και τις απόψεις του), χωρίς σαφή λόγο, η ενεργός παρέμβαση και εμπλοκή στην εκπόνηση της ιατροδικαστικής έκθεσης (κατά περίπτωση), η συμπαιγνία και η παραποίηση αποδεικτικών στοιχείων, η αυτοθεραπεία και η μη συμμόρφωση με τη φαρμακευτική αγωγή. Τέλος, οφείλει να επισημανθεί ότι μια σαφής περίπτωση παθομίμησης δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί χωρίς την παραδοχή του προσώπου, σε σχέση με οποιοδήποτε από τα παραπάνω σημεία, όταν το ζήτημα τίθεται από τις αρχές ή από τους πραγματογνώμονες.

Σε περιπτώσεις που εγείρονται υπόνοιες υπόκρισης/παθομίμησης μπορεί να είναι απαραίτητη η αναθεώρηση της ψυχιατρικής/ψυχολογικής αξιολόγησης από ομοτίμους. Μια έκθεση συνταχθείσα από επιτροπή ψυχιάτρων θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερα πλεονεκτήματα, σε σχέση με την έκθεση ενός μόνον ψυχιάτρου, ιδίως στις περιπτώσεις που το δικαστήριο διατάσσει πραγματογνωμοσύνη. Από την άλλη πλευρά, μια παρατεταμένη περίοδος παρατήρησης μπορεί να αποφέρει περισσότερο συνεπή αποτελέσματα, σε σχέση με μια μοναδική αξιολόγηση.

---

[52]Walczyk, JJ, Sewell N, DiBenedetto MB: A review of approaches to detect malingering in forensic contexts and promising load-inducing lie detection techniques, Front Psychiatry. 2018 Δεκ 21;9:700. doi: 10.3389/fpsyt.2018.00700. eCollection 2018.

Παρακάτω παρουσιάζεται μια σύντομη σύνοψη του τρόπου διενέργειας ψυχολογικής/ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης.

Συνέντευξη

Μεταξύ πραγματογνώμονα και εξεταζόμενης οφείλει να αναπτύσσεται σχέση επικοινωνίας, η οποία βασίζεται στο ενδιαφέρον και στην ενσυναίσθηση. Η εξεταζόμενη ενημερώνεται για τον ειδικό σκοπό της συζήτησης (έκθεση πραγματογνωμοσύνης), για το γεγονός ότι δεν υπόκειται σε εμπιστευτικότητα και για το δικαίωμά της να μην αποκαλύψει πληροφορίες που δεν επιθυμεί. Τα παραπάνω καταγράφονται, χρονολογούνται και υπογράφονται από τον πραγματογνώμονα (κατά περίπτωση) και από την ασθενή[53].

Πρέπει να εξετάζεται η συνολική ψυχική κατάσταση του προσώπου. Ο πραγματογνώμονας τηρεί σημειώσεις για τη γενική εμφάνιση της ασθενούς, εάν έχει αίσθηση του χώρου και του χρόνου, την ευχέρεια οπτικής/ψυχολογικής αλληλεπίδρασης (οπτική επαφή, ροή επικοινωνίας). Στο πλαίσιο της συνέντευξης, καλεί την εξεταζόμενη να αφηγηθεί εμμέσως «τι συνέβη».

Οι διαδικασίες της σκέψης πρέπει να διερευνώνται με την ασθενή ποιοτικά και ποσοτικά. Αισθάνεται το άτομο ότι οι σκέψεις της επιταχύνθηκαν ή επιβραδύνθηκαν; Μπλοκάρει η σκέψη της; Επιστρέφει σε εμμονικές σκέψεις ή παρεμβατικές εικόνες; Υπάρχουν ασυνήθιστες, παράξενες σκέψεις ή δυσκολίες αντίληψης (ψευδο-παραισθήσεις/παραισθήσεις);

Περαιτέρω κατευθύνσεις της συνέντευξης αφορούν στην ικανότητα του προσώπου να επιτελεί βασικές νοητικές λειτουργίες, όπως συλλογισμούς, νοητικούς υπολογισμούς, χρήση γλώσσας, λογικούς συσχετισμούς. Η ασθενής ερωτάται εάν έχει προβλήματα συγκέντρωσης, κατά την ανάκληση πρόσφατων γεγονότων ή γεγονότων από το απώτερο παρελθόν. Προβλήματα βραχυπρόθεσμης μνήμης μπορεί να είναι εμφανή κατά την εξέταση και οφείλουν να καταγράφονται, όπως και η δυσκολία στην ανάκληση κάποιων πτυχών των τραυματικών γεγονότων (ήτοι περιπτώσεις στις οποίες ο διενεργών την εξέταση πρέπει να επανέρχεται σε συγκεκριμένες λεπτομέρειες, ή αν το άτομο τις αναφέρει επαναλαμβανόμενα).

Πρέπει να καταγράφεται η ρύθμιση της διάθεσης από τη στιγμή του τραυματικού γεγονότος και κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Επισημαίνεται ότι πολλά θύματα βίας αισθάνονται «μουδιασμένα» ή «σε απόσπαση» (βλ. παραπάνω, καταστάσεις αποσύνδεσης). Κάποια θύματα εκδηλώνουν ευερεθιστότητα ή ξαφνικές εκρήξεις θυμού, ενώ άλλα βιώνουν καταστάσεις πανικού και υπερβολική επαγρύπνηση, εναλλασσόμενες με απόκοσμη ηρεμία. Τέτοιου είδους διάθεση θα πρέπει να καταγράφεται «ως έχει», χωρίς περαιτέρω ερμηνεία της αιτίας της. Από την άλλη πλευρά, κρίσιμος είναι και ο συσχετισμός της διάθεσης με παρεμβατικές σκέψεις ή αναδρομές της μνήμης.

Ερωτήσεις σχετικά με τους βιολογικούς ρυθμούς και ενδεχόμενες σωματικές ενοχλήσεις περιλαμβάνονται, επίσης, στη συνέντευξη. Είναι καλή η ποιότητα ύπνου του προσώπου; Ξυπνάει συχνά κατά τη διάρκεια της νύχτας; Ξυπνάει νωρίτερα από πριν; Είναι ο ύπνος αναζωογονητικός ή η ασθενής αισθάνεται βαριά, κουρασμένη μετά από τον νυχτερινό ύπνο; Έχει εφιάλτες;

Τα συμπτώματα της μετατραυματικής αγχώδους διαταραχής αναπόφευκτα φιλτράρονται μέσω του πολιτισμικού και εκπαιδευτικού υποβάθρου του προσώπου. Πολύ

[53] https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.p

συχνά, σωματικές ενοχλήσεις, όπως χρόνιος πόνος (μυοσκελετικός, αρθρώσεων, ενοχλήσεις σε εσωτερικά όργανα), επαναλαμβανόμενοι πονοκέφαλοι, λιποθυμίες, ναυτία, κινητική ανικανότητα, ρίγη κατά μήκος της σπονδυλικής στήλης, αποτελούν μέρος αυτού που αποκαλείται «ιδίωμα του τραύματος» και συνιστούν τις πολιτισμικές εκφάνσεις της θλίψης και του σοκ.

Πρέπει να καταγράφονται αλλαγές στην όρεξη, στο αίσθημα κινήτρου και στη θέληση. Πρέπει να διερευνώνται οι δραστηριότητες της καθημερινής διαβίωσης, στο πλαίσιο της ψυχοκοινωνικής διάστασης της συνέντευξης. Η αίσθηση απόσπασης, η τάση να περνά κανείς περισσότερο χρόνο με τα πρόσωπα του στενού περιβάλλοντος ή, αντίθετα, η τάση απομόνωσης και αποφυγής της αλληλεπίδρασης με άλλους, συνιστούν αλλαγές στην προηγούμενη συμπεριφορά, που οφείλουν να καταγραφούν.

Εν τέλει, οφείλει να συνταχθεί μια ολοκληρωμένη ψυχιατρική έκθεση πραγματογνωμοσύνης, που να συνοδεύεται από ψυχολογική αξιολόγηση. Μετά την αρχική αντίδραση σοκ, τα άτομα ενίοτε παρουσιάζουν σχεδόν φυσιολογική λειτουργικότητα στην καθημερινότητά τους και αντιμετωπίζουν σημαντική δυσχέρεια και δυσλειτουργικότητα αργότερα, ανάλογα με τους αρχικούς παράγοντες στρες, τις πιθανές νομικές διαδικασίες, καθώς και τις δυσκολίες αναπροσαρμογής στη ρουτίνα τους. Η ανάγκη συνεχιζόμενης θεραπείας ή η δυνατότητα ψυχοθεραπείας/συμβουλευτικής οφείλουν να λαμβάνονται υπόψη ως δείκτες σοβαρότητας, αλλά όχι το αντίθετο. Γρήγορη αποκατάσταση της λειτουργικότητας στην καθημερινότητα δεν οδηγεί σε πρόβλεψη μεταγενέστερης αναπηρίας. Το ψυχικό τραύμα συχνά έχει μακροχρόνιες, απρόβλεπτες συνέπειες. Για τον λόγο αυτό, συνίσταται η περιεκτική, δυναμική παρακολούθηση για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μετά την αρχική εκδήλωση. Η τήρηση ή μη της αγωγής εκ μέρους του προσώπου πρέπει επίσης να καταγράφεται, στο μέτρο του δυνατού.

Τέλος, ιδιαίτερες προκλήσεις παρουσιάζει η πρόγνωση αναπηρίας, μόνο στη βάση ψυχιατρικής/ψυχολογικής έκθεσης πραγματογνωμοσύνης, λαμβάνοντας υπόψη το ενδεχόμενο υπόκρισης/παθομίμησης και τους περιορισμούς που ενέχουν τέτοιου είδους αξιολογήσεις. Μια κοινή έκθεση πραγματογνωμοσύνης από ιατροδικαστή, φυσικοθεραπευτή, ψυχίατρο και ψυχολόγο μπορεί να βοηθήσει το δικαστήριο να προσδιορίσει τα όρια της αναπηρίας και την προσήκουσα αποζημίωση (βλ. ενότητα για την αναπηρία).

4.3. ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Καταθέσεις μαρτύρων

Σε περιπτώσεις βίας, και ιδίως σε περιπτώσεις βίας με βάση το φύλο, οι καταθέσεις του θύματος και του δράστη ενδέχεται να εξιστορούν τα γεγονότα με πολύ διαφορετικό - αν όχι και αντικρουόμενο - τρόπο. Ως εκ τούτου, οι καταθέσεις των μαρτύρων είναι κρίσιμες για την περιγραφή των πραγματικών περιστατικών και της συμπεριφοράς των εμπλεκομένων προσώπων.

Στην περίπτωση που τρίτα πρόσωπα, εκτός του θύματος και του δράστη, ήταν παρόντα κατά το χρονικό σημείο τέλεσης του εγκλήματος, οι καταθέσεις τους είναι θεμελιώδους σημασίας, όχι μόνο για την ταυτοποίηση του δράστη, αλλά και για την αξιολόγηση του βαθμού βίας της εγκληματικής πράξης και της πραγματικής ζημίας που υπέστη το θύμα, ως αποτέλεσμα αυτής.

Ενώ το θύμα μπορεί να έχει ξεχάσει ή ακόμη και να έχει απωθήσει κάποιες

λεπτομέρειες του εγκλήματος, λόγω των ψυχολογικών συνεπειών του, οι μάρτυρες είναι σε θέση να ανακαλούν πληροφορίες με περισσότερο λεπτομερή και ορθολογικό τρόπο. Επιπλέον, τα θύματα μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες ή ακόμη και να ντρέπονται να μιλήσουν για τη βία που υπέστησαν κατά τη διάρκεια της δίκης. Οι μάρτυρες μπορεί να είναι σε θέση να παράσχουν τις πληροφορίες που λείπουν, εξαιτίας τέτοιου είδους δυσχερειών.

Ειδικά στην περίπτωση που η σωματική βλάβη που υπέστη το θύμα δεν καταγράφεται σε ιατρική γνωμάτευση, οι μάρτυρες μπορούν να παράσχουν λεπτομέρειες σχετικά με το είδος της βίας που ασκήθηκε εις βάρος του και με την ικανότητά του να αποτρέψει τη διενέργεια της πράξης.

Οι καταθέσεις μαρτύρων σχετικά με τον ρόλο που διαδραμάτισε το θύμα έχουν ιδιαίτερη σημασία στα κράτη, στα οποία το νομικό πλαίσιο αποκλείει τη χορήγηση αποζημίωσης, εάν οι πράξεις του θύματος συνετέλεσαν, ακόμη και χωρίς πρόθεση, στο αδίκημα. Οι μάρτυρες μπορούν να περιγράψουν τον τρόπο με τον οποίο το θύμα αντέδρασε στη βίαιη συμπεριφορά και εάν και με ποιο τρόπο επεδίωξε να τη σταματήσει ή/και (εν μέρει) την εμπόδισε να γίνει περισσότερο βίαιη.

Ωστόσο, δεν υπάρχουν πάντα μάρτυρες του εγκλήματος. Ο λόγος είναι ότι οι δράστες διαπράττουν συνήθως πράξεις βίας σε δημόσιους χώρους, όταν κανείς άλλος δεν είναι παρών, ή σε ιδιωτικούς χώρους, συμπεριλαμβανομένης της οικογενειακής εστίας. Σε τέτοιες περιπτώσεις, τα πρόσωπα που γνωρίζουν το θύμα και/ή τον δράστη και τους συνάντησαν κατά το επίμαχο διάστημα μπορούν, ούτως ή άλλως, να καταθέσουν σχετικά με τη συμπεριφορά των εμπλεκομένων προσώπων, με ιδιαίτερη αναφορά σε οποιαδήποτε αλλαγή που ενδεχομένως παρατήρησαν στη συμπεριφορά του θύματος, ως αποτέλεσμα της βίας που υπέστη.

Καταθέσεις μελών οικογένειας

Ο προσδιορισμός της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης παρουσιάζει προκλήσεις: η χορήγηση δίκαιης και εύλογης αποζημίωσης είναι εξαιρετικά σημαντική για το θύμα εγκλήματος που προσφεύγει στη δικαιοσύνη και μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ανάκαμψής του.

Στο πλαίσιο της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί όχι μόνο ότι το θύμα θα ακουστεί, προκειμένου να εκτιμηθεί η περιουσιακή ζημία και η ηθική βλάβη που υπέστη, αλλά και ότι το περιβάλλον του έχει τη δυνατότητα να συμβάλει στον προσδιορισμό της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης, που υποχρεούται να καταβάλει ο δράστης. Ιδιαιτέρως τα μέλη της οικογένειας του θύματος μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά στην εκτίμηση της ζημίας που υπέστη.

Από τη μία πλευρά, τα μέλη της οικογένειας μπορεί να είναι σε θέση να παράσχουν πρόσθετες λεπτομέρειες σχετικά με το έγκλημα. Στην πραγματικότητα, αν και μπορεί να μην υπήρξαν άμεσοι μάρτυρες, ο ρόλος τους είναι ιδιαίτερα κρίσιμος, στην περίπτωση που ήταν τα πρώτα πρόσωπα που ενημερώθηκαν για την παραβίαση, μετά τη διάπραξή της.

Επιπλέον, στην περίπτωση που δράστης του εγκλήματος ήταν μέλος της οικογένειας του θύματος, τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας μπορούν να καταθέσουν σχετικά με προηγούμενες εγκληματικές πράξεις που έχει τελέσει, τις οποίες το θύμα ενδέχεται νη μην είναι σε θέση να ανακαλέσει ή να μη θεωρεί αρκούντως σοβαρές. Στην περίπτωση της ενδοοικογενειακής βίας, αυτή δεν συνίσταται συνήθως σε σποραδικά

επεισόδια, αλλά εντάσσεται μάλλον στην καθημερινή στάση του συντρόφου. Ωστόσο, το θύμα ενδέχεται να αποθαρρύνεται να αποδώσει στην πληρότητά της την εγκληματική συμπεριφορά του δράστη, από φόβο μήπως δεν γίνει πιστευτή και δεν τύχει υποστήριξης, αλλά και εξαιτίας της παραίτησης, της αίσθησης προσωπικής αποτυχίας και μιας διαστρεβλωμένης αντίληψης σχετικά με τη σοβαρότητα της βίαιης συμπεριφοράς. Οι μαρτυρίες των μελών της οικογένειας μπορεί να είναι κρίσιμες σε τέτοιες περιπτώσεις.

Από την άλλη πλευρά, τα μέλη της οικογένειας του θύματος μπορούν να παράσχουν πληροφορίες από πρώτο χέρι σχετικά με τις συνέπειες του εγκλήματος στο πρόσωπό του. Μπορούν να καταθέσουν σχετικά με το πώς άλλαξαν οι συνήθειες του θύματος μετά το βίαιο συμβάν, πώς αισθανόταν και πώς το αδίκημα επηρέασε την κοινωνική και εργασιακή της ζωή. Υπό αυτή την έννοια, ο ρόλος των μελών της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την αποτίμηση της ηθικής βλάβης που υπέστη το θύμα, καθώς μπορούν να συμβάλουν στην αξιολόγησή της, δια της παροχής πληροφοριών σχετικά με την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ της εγκληματικής συμπεριφοράς και της επακόλουθης ψυχικής βλάβης.

Τα μέλη της οικογένειας μπορούν να συνεισφέρουν στην αξιολόγηση της αποζημίωσης/χρηματικής ικανοποίησης καταδεικνύοντας πώς η βίαιη πράξη επηρέασε αρνητικά όχι μόνο το θύμα, αλλά και την οικογένειά της.

Μπορούν, επίσης, να καταθέσουν σχετικά με τη δική τους εμπειρία μετά το έγκλημα και εάν το αδίκημα, πέρα από τη συμπεριφορά του θύματος, επηρέασε και τη δική τους. Για παράδειγμα, τα μέλη της οικογένειας του θύματος και ιδίως τα παιδιά της ενδέχεται να αντιμετωπίσουν δυσχέρειες κατά την επεξεργασία της βίας που υπέστη η γυναίκα. Αυτό μπορεί να επιδρά στη συμπεριφορά τους, στον ύπνο, στις κοινωνικές τους σχέσεις και στις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις.

4.4 ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Όταν ένα πρόσωπο υφίσταται βία λόγω φύλου, σε οποιαδήποτε μορφή της, διαμορφώνεται μια κατάσταση αδικίας για αυτήν και για την κοινωνία γενικότερα. Η βία λόγω φύλου συνεπάγεται, ειδικά για την επιζήσασα, ακραία βλάβη, από άποψη σωματική και συναισθηματική, ηθική και κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική και καταλείπει μακροπρόθεσμο τραύμα και συνέπειες που, σχεδόν μετά βεβαιότητας, δεν υποχωρούν ποτέ.

Για να διασφαλιστεί η διαδικασία ανάκαμψης του θύματος, είναι απαραίτητο να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη φάση της αποκατάστασης. Η καταβολή αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης στις γυναίκες που υπέστησαν βία λόγω φύλου σε οποιαδήποτε από τις μορφές της είναι μέρος της διαδικασίας ανάκαμψης. Απαραίτητο πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή είναι η ολοκληρωμένη εκτίμηση της ζημίας που υπέστη η επιζήσασα ως αποτέλεσμα της βίας. Χωρίς σύστημα αποτίμησης της ζημίας, είναι αδύνατο να αποζημιωθεί κάθε επιζήσασα ατομικά και ανάλογα με την κατάσταση και τις ανάγκες της.

Όπως υποδεικνύεται από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (εφεξής **«Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης»**[54]), για την αξιολόγηση του μακροπρόθεσμου τραύματος και των συνεπειών του σε διαφορετικά επίπεδα είναι απαραίτητη η ύπαρξη

[54] Σύμβαση Κωνσταντινούπολης (άρθρο 49) https://goo.gl/n6YnzT

εξειδικευμένων γνωμοδοτήσεων από διαφορετικούς εμπειρογνώμονες, που έρχονται σε επαφή με την επιζήσασα.

Σκοπός της γνωμοδότησης είναι η παροχή τεχνικών στοιχείων (ιατρικών, ψυχολογικών, απασχόλησης κ.λπ.), που επιτρέπουν την ακριβή ποσοτική αποτίμηση και υπολογισμό της αποζημίωσης.

Είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικοί τύποι ζημίας/βλάβης που μπορεί να έχει υποστεί η επιζήσασα γυναίκα:

Ηθική: ντροπή, θλίψη, πόνος, προσβολή, παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, κλονισμός αυτοεκτίμησης, διατάραξη ηρεμίας, σύναψη σχέσεων εξάρτησης, στιγματισμός, απώλεια εμπιστοσύνης στις σχέσεις, απομόνωση, απώλεια κοινωνικών σχέσεων και κοινωνικού δικτύου, συντροφικής συμβίωσης, καθημερινών συνηθειών και αυτονομίας. Στο πλαίσιο αυτής της κατηγορίας, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη το πλήγμα σχετικά με τον σχεδιασμό ζωής[55]: η επίθεση ή οι επιθέσεις πλήττουν τις σχέσεις, τη δυνατότητα αίσθησης ικανοποίησης, τη σεξουαλική δραστηριότητα, την πρόσβαση σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου και αθλητισμού, τη δυνατότητα παρακολούθησης κατάρτισης, άσκησης επαγγέλματος ή διατήρησης εργασίας, αντικείμενο των οποίων είναι η αυτοπραγμάτωση του προσώπου ως ατόμου και ως μέλους της κοινωνίας.

Σωματική: τραυματισμός, αυτοτραυματισμός ή απόπειρα αυτοκτονίας, σεξουαλικώς μεταδιδόμενες λοιμώξεις, κατάχρηση ουσιών, σωματοποίηση, υπερκόπωση, αυτόματες αμβλώσεις και αποβολές, και άλλοι μακροχρόνιας φύσης σωματικοί τραυματισμοί.

Ψυχικής υγείας (συναισθηματικής και γνωστικής): αξιολόγηση από ψυχολόγο ή ειδικό στη βία κατά των γυναικών ή στη βία λόγω φύλου, που μπορεί να προσδιορίσει τις συνέπειες που υπέστησαν το θύμα, τα τέκνα της και τα άτομα του στενού περιβάλλοντός της. Μετατραυματική αγχώδης διαταραχή, σύνθετη μετατραυματική αγχώδη διαταραχή, αποσύνδεση (σύνδρομο παράδοξης προσαρμογής κ.λπ.), σωματοποίηση, άγχος, κατάθλιψη, αυτοκτονικές σκέψεις ή απόπειρες, χαμηλή αυτοεκτίμηση, συναισθηματική αστάθεια, ενοχή, ντροπή και φόβος, διαταραχές ύπνου, διατροφικές διαταραχές, επιπτώσεις στη σεξουαλικότητα και στην αίσθηση ελευθερίας, διαταραχές προσωπικότητας κ.λπ. Επιπλέον, παρατηρείται βλάβη και στο γνωστικό επίπεδο: συγκέντρωση, δυσκολίες μνήμης (διασπαστική αμνησία), δυσχέρειες στην οργάνωση και τον προγραμματισμό της καθημερινότητας, αφηγηματική σύγχυση ή ασυνέπεια, διαστρέβλωση σχετικά με την αντίληψη του σώματος, γνωστικές στρεβλώσεις και παράλογοι ιδεασμοί.

Κοινωνικού περιβάλλοντος: οικογένεια και πρόσωπα του στενού περιβάλλοντος, τέκνα και ανιόντες ή εξαρτώμενα πρόσωπα του θύματος βίας, τα οποία επηρεάζονται από τον τρόπο που η κατάσταση της επιζήσασας επιδρά σε διαφορετικούς τομείς. Τα πρόσωπα αυτά μπορεί να αντιμετωπίζουν τις επιβλαβείς συνέπειες του ενδεχόμενου μακροχρόνιου τραυματισμού που υπέστη το θύμα, εξαιτίας της βίας, της σοβαρής σωματικής ή ψυχικής ασθένειας, ακόμη και θανάτου της, των μεταβολών στη λειτουργικότητά της λόγω της βίας, ή της απουσίας της, οπότε η αποζημίωση/χρηματική ικανοποίηση οφείλει να καταβάλλεται στην οικογένειά της και στα πρόσωπα του στενού περιβάλλοντός της, με ιδιαίτερη έμφαση στα εξαρτώμενα από αυτήν πρόσωπα.

Οικονομική/περιουσιακή: δαπάνες στις οποίες υπεβλήθη το θύμα για την αποκατάσταση βλάβης της σωματικής ή ψυχικής υγείας (ιατρικές, ψυχολογικές,

[55] IACHR (Inter-American Commission on Human Rights). http://www.oas.org/es/cidh/

ψυχιατρικές και άλλες θεραπείες), δαπάνες συνδεόμενες με την αλλαγή κατοικίας για λόγους φυσικής και συναισθηματικής ασφάλειας. Περιστασιακά, οι επιθέσεις μπορεί να συνεπάγονται ζημιές στα αντικείμενα και τα περιουσιακά στοιχεία της επιζήσασας.

Σχετική με την επαγγελματική εξέλιξη: αδυναμία συνέχισης της επαγγελματικής σταδιοδρομίας ή κατάρτισης, ως αποτέλεσμα επίθεσης ή συνεχιζόμενων επιθέσεων. Υπολογισμός «διαφυγόντος κέρδους» που συνδέεται με αυτή.

Νομική: αδυναμία πρόσβασης σε έγγραφα, επειδή δεν είναι διαθέσιμα για λόγο που σχετίζεται με το έγκλημα, ανάγκη υποβολής σε δικαστικές διαδικασίες τραυματικές για την επιζήσασα κ.λπ. Περαιτέρω, η βία στην οποία υπεβλήθη το θύμα ενδέχεται να παρακωλύει την πρόσβαση σε κοινωνικά δικαιώματα: αναρρωτική άδεια, εγκυμοσύνη, επιδόματα ανεργίας, συντάξεις, άδειες, δημόσια στέγαση και έσοδα από κοινωνική ασφάλιση κ.λπ.

Για τη συνολική αξιολόγηση της ζημίας, είναι απαραίτητη η προσκόμιση κοινωνικών, ψυχολογικών, ψυχιατρικών, ιατρικών, εργασιακών, νομικών, εκπαιδευτικών γνωμοδοτήσεων και γνωμοδοτήσεων υγείας. Για παράδειγμα, στην περίπτωση που η επιζήσασα ή τα τέκνα της υφίστανται βλάβη, η οποία αντανακλάται στην ακαδημαϊκή τους απόδοση, στη συμπεριφορά και σε δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν στο σχολείο, θα ήταν χρήσιμη η προσκόμιση γνωμοδοτήσεων επαγγελματιών που εργάζονται στο εκπαιδευτικό κέντρο.

Η συνεκτίμηση όλων των ανωτέρω συνεπάγεται τον συντονισμό μεταξύ διαφορετικών πόρων, θεσμών και φορέων, που έρχονται σε επαφή με την επιζήσασα και με το περιβάλλον της, προκειμένου να συγκεντρωθούν διαφορετικές γνωμοδοτήσεις, από τις οποίες μπορεί να εκτιμηθεί η συνολική κατάσταση του θύματος και οι επακόλουθες μακροπρόθεσμες συνέπειες σε διαφορετικά επίπεδα.

Τούτο προϋποθέτει διαθεσιμότητα κοινωνικών υπηρεσιών, εξειδικευμένων υπηρεσιών για τη βία με βάση το φύλο, εξειδικευμένων κέντρων για την αντιμετώπιση των λοιπών συνεπειών της βίας (κέντρα υποστήριξης για άτομα με εξάρτηση από ουσίες κ.λπ.), κέντρων υποστήριξης της οικογένειας, παιδιών και νέων, κέντρων υγείας ή νοσοκομείων, εκπαιδευτικών κέντρων και ασφαλιστικών μελετών και την παρέμβαση οποιουδήποτε άλλου επαγγελματία μπορεί να παράσχει κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του θύματος και του περιβάλλοντός του.